

OSMANLIDA MODERN TAŞRA OKULLARINA ÖĞRENME ORTAMI VE EĞİTİMCİLER BAĞLAMINDA BAKIŞ (Arapgir Erkek Rüşdiyesi Örneği 1869-1913)

Danyal TEKDAL

Dr. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi
danyal.tekdal@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7071-0548

Atıf/Citation: Tekdal, D. (2021). Osmanlı Modern Taşra Okullarına Öğrenme Ortamı ve Eğitimciler Bağlamında Bakış (Arapgir Erkek Rüşdiyesi Örneği 1869-1913). *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* (İNİJOSS), 10 (1), 72-107

Öz

Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi Arapgir'de de geleneksel eğitim kurumları olan sıbyân okulları ve medreseler, uzun yıllar faaliyetlerini sürdürmüştür. Tanzimatla birlikte kazada modern eğitim kurumları da açılmıştır. Bu kapsamda, 1869-1870 öğretim yılında kazada ortaokul düzeyinde açılan okulların en önemlisi Arapgir Erkek Rüşdiyesi'dir. Okuldaki öğrenciler için kitap, küre ve haritalar ise İstanbul'daki MaârifNezâreti Kütüphanesi'nden tedarik edilmiştir. Okuldaki görevlilere aylık belli bir maaş ödenmiştir. Zamanla okul, önemli bir mezun sayısına ulaşmıştır. Mezunlara kazada memur olma olanağı sunulmuştur. Bu gelişme, okula olan ilginin artmasına ve dolayısıyla okulun daha nitelikli bir düzeye gelmesine imkân sağlamıştır. Meydana gelen gelişmenin bir diğer sonucu ise, okul açılmadan önce dışardan kazaya yapılan memur tayinlerinin aksine yerelden tayinin artış kaydetmesidir. Böylece Arapgir'de kamu hizmeti istikrarlı yani sürdürülebilir bir mahiyet kazanmıştır. 44 yıllık faaliyetinden sonra okul, 6 Ekim 1913 tarihli Tedrisât-ı İbtidâiye Kânun-ı Muvakkat düzenlemesi gereği ibtidâiye dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Arapgir, Rüşdiye, Eğitim, Öğretmen, Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid

A REVIEW OF MODERN PROVINCIAL SCHOOLS IN THE OTTOMAN IN TERMS OF LEARNING ENVIRONMENT AND EDUCATORS (The Example of Arapgir Boys' Ruşdiye (Arapgir Boys' Junior High School) 1869-1913)

Abstract

The traditional educational institutions, Sıbyân schools and madrasahs, continued their activities for many years in Arapgir as in the rest of the Ottoman Empire. With the Tanzimat, modern educational institutions were opened in the province. In this context, the most important of the schools opened at the secondary school level in the 1869-1871 academic year in the district is Arapgir Boys' Ruşdiye (Arapgir Boys' Junior High School). Coursebooks, globes and maps at the school were supplied from the Ministry of Education Library in Istanbul. School staff were paid a certain monthly salary. Over time, the school reached a significant number of graduates. Graduates were given the opportunity to become civil servants in the province. This Development enabled an increase in the interest in the school and thus the school reached a more qualified level. Another result of this Development is that the local appointment was increased, unlike the external civil servant appointments made before the school was opened. Thus, the public service in Arapgir gained a stable, that is, sustainable nature. After 44 years of activity, the school was converted into an primary school in accordance with the Education Law dated October 6, 1913.

Keywords: Arapgir, Ruşdiye, Education, Teacher, Ottoman State, Abdulhamid II

1. Giriş

Geçmişten bugüne Dünya'daki devletler, ikbal endişelerini eğitim sistemleri ile gidermeye çalışmışlardır. Osmanlı Devleti de aynı endişe ile eğitim faaliyetine büyük önem vermiştir. Bu kapsamda eğitimin ilk aşamasını oluşturan sıbyân okulları ile buradan mezun olanların eğitimine devamını karşılayabilmesi amacıyla açılmış medreseler, yüzyıllarca faal olmuşlardır. Geleneksel eğitimin, dönemin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale geldiği noktada ise yeni eğitim modelleri aranır olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde bu arayışın bir gereği olarak Avrupa'daki eğitim sistemi örneğinde Osmanlı eğitim sistemi, önemli bir değişim dönüşüm sürecine girmiştir. Bir yandan eski eğitim kurumlarında ıslah çalışması yapılırken öte taraftan büyük oranda devletin merkezi bütçesiyle finanse edilmiş, Avrupaî tarzda planlanmış modern eğitim kurumları açılmıştır. Söz konusu modern eğitim kurumları, kendi içinde de kademelendirilmiştir. Buna göre sıbyân ile askerî okullar arasındaki boşluğu doldurmak ve devlet kademelerine memur yetiştirmek amacıyla ortaokul düzeyinde planlanmış rüşdiyeler açılmıştır. Finansman sorunu ve diğer nedenlerle rüşdiyelerin gelişmesi ve yayılması uzun bir zaman dilimini gerektirmiştir. II. Mahmud zamanında 1838'de ilk rüşdiyelerin açılmasına izin verilmiştir. (Koçer, 1991: 40) Davud Paşa Mektebi, İstanbul'da 1847 yılında açılan ilk rüşdiye olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten sonra hem İstanbul'da hem de Anadolu'nun birçok yerinde yeni rüşdiyeler açılmıştır. (Ergün, 1996: 295) İlk taşra rüşdiyeleri ise 1855'te 1'i Tekirdağ ve 7'si Bosna'da olmak üzere hizmete başlamıştır. Anadolu'da ise ilk olarak 1859'da İzmir, İzmit, Yozgat, Kastamonu ve Karahisar-ı Şarki'de açılmıştır. Zamanla sayısal olarak artış kaydeden rüşdiyelerin sayısı 1869'da 125'e ulaşmıştır. (Bilim, 1998: 158-160) 1889 tarihine kadar İstanbul'da 25 ve taşrada 12'si kız 341'i erkek olmak üzere toplamda devletin genelinde 378 rüşdiye okulu açılmıştır. (BOA., MF. İBT., 29/123)

Sivil alanda kız ve erkekler için ayrı ayrı bina ve müfredata sahip olan rüşdiyelerin bir de askerî kısımları açılmıştır. Sadece Müslüman çocukların gidebildiği sivil rüşdiyelere 1867'den itibaren gayrimüslimler de alınmaya başlanmıştır. (Kodaman, 1991: 150-151) 1869 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi ile rüşdiyelerdeki işler düzene girmeye başlamıştır. Bu nizâmname ile öğretmenlerin atama ve yer değiştirme işlemlerinden okulların iş ve işleyişine kadar gerekli görülen hemen her konuda düzenleme yapılmıştır. Öğrencilerin yoklamasının alınması, çocukların aşılması, derslere zamanında girilip çıkılması gibi birçok uygulama bu nizâmnamenin eseri olarak kabul edilmektedir. (Bilim, 1998: 168) Okul öğrencilerinden yıllık belli bir ücret alınmıştır. Bununla ilgili öğrenciler üç gruba ayrılarak geliri en yüksek olanlarından yıllık 400, orta düzey olanlarından 200 ve en düşük olanlarından ise 100 kuruşun alınması kararlaştırılmıştır. Ödeme yapamayacak kadar fakir olanlardan ise ücret alınmaması kabul edilmiştir. (Nurdoğan, 2005: 257) Kız ve erkek rüşdiyelerin ders programları da ayrı ayrı düzenlenmiştir.

1869 tarihli nizâmnameye göre bir yerleşim biriminde rüşdiyelerin açılabilmesi için orada meskûn en az 500 hane olması gerekiyordu. Okulların yapımı ve öğretmen maaşları o yerleşim biriminin bağlı olduğu maârif idaresi sandığından karşılanacaktı. Öğretim süresi 4 yıl olarak planlanan bu okullara sınavsız gidebilmenin ön şartı sıbyân okulunu bitirerek şehadetname (diploma) almış olmaktı. Okula rüşt yaşı olarak kabul edilen 10 yaşını tamamlamış olanlar alınacaktı. (Akyüz, 2015: 152; Somel, 2015:63) Arapgir gibi nüfusu karışık olan yerler için ise hane sayısı 100 ile sınırlandırılmış ve bu şartı taşıyan azınlıkların da kendi okulunu açmasına müsaade edilmiştir. (Vahapoğlu, 1990: 80-81) Okulun açılması için gerekli olan nüfus şartına bakıldığında, Arapgir'in daha 1832 yılında gerekli olan nüfus oranı sağladığı görülmektedir. 1831 tarihinde başlanan nüfus sayımı, Arapgir'de 1832'de tamamlanmıştır. Sadece erkek nüfusun sayıldığı söz konusu sayıma göre, 2.410'u merkez ve 3.788'i köylerde olmak üzere toplam 6.198 hane ve 12.709'u Müslim ve 4.750'si gayrimüslim olmak üzere toplam 17.459 nüfusun varlığı tespit edilmiştir. Bu sayıya kadınlar da eklendiğinde yaklaşık olarak 35.000 civarında bir rakama ulaşılacaktır. (Çakar, 2020: 4; Erman, 2019: 727) 1877-1878 tarihindeki nüfus sayımında Mamûretülaziz vilayeti ve ona bağlı olan Arapgir, Eğin, Çarsacak, Keban ve Palu ile birlikte toplam 12.400 hane ve 95.000 nüfus kaydedilmiştir. (Karpas, 2010: 255) 1880 tarihli bir istatistik cetvelinde ise 15.190'ı Müslim ve 4.791'i gayrimüslim olmak üzere Arapgir'de toplam 19.981 kişinin yaşadığı kayda geçmiştir. (BOA., Y.PRK.UM., 4/5.) 1893 yılı itibariyle 22.156 Müslim ve 10.282 gayrimüslim olmak üzere kaza nüfusu 32.438'e ulaşmıştır. (BOA., Y.PRK.DH., 6/77) Nüfus kayıtları incelendiğinde, 1832 ile 1893 yılları arasında kazada rüşdiye açılması için gerekli asgari nüfus yeterliliğinin var olduğu söylenebilir.

Arapgir Erkek Rüşdiyesi ile yakın zaman dilimlerinde dönemin ruhuna uygun olarak kazada -yabancı okullar dâhil- birçok yeni okul açılmıştır. Bu minvalde 1894-1895 öğretim yılında kazadaki -yabancı/azınlık okulları dâhil- eğitim kurumlarının tamamını görebilmek adına hazırlanan tablo aşağıdadır. (SVM, H.1312: 289-290, 296)

Tablo 1: 1894-1895 Öğretim Yılında Arapgir Kazasında Bulunan Müslim / Gayrimüslim

Okulların İsmi, Bulunduğu Mevki ve Öğrenci Mevcudu

Okulun Türü	Okulun ismi	Bulunduğu Yer	Öğrenci Mevcudu	
			Erkek	Kız
Rüşdiye	Arabgir Kaza	Hükümet Konağı civarında	26	-
Rüşdiye	Eskişehir	Süküs Mahallesi değirmen önünde	-	13
İbtidâi	Çarşı Mahallesi	Hacı Şerif Cami-i yakınında	9	-
İbtidâi	Boşanad	Kara Mescid	97	-
İbtidâi	Çörenge-i Ülya	Yahyaođlu	50	-
İbtidâi	Ulupınar	Hekimođlu	30	-
İbtidâi	Zöhrab	Belirtilmemiş	20	-
İbtidâi	Süküs	Belirtilmemiş	40	-
İbtidâi	Hacı Bayramlı	Hacı Bayram Camii	53	-
İbtidâi	Osman Paşa	Gümrükçü Osman Paşa	29	9
İbtidâi	Ali Baba	Ali Baba Mescidi	20	-
İbtidâi	SeyhluÜlya	Hacı Mustafa	15	-
İbtidâi	Hezenek	Süleyman Çavuş Camii	17	-
İbtidâi	Yenice-i Ülya	Alay Beyzâde	33	3
İbtidâi	Yenice-i Ülya	Süleyman Ağa	20	5
İbtidâi	Çobanlı	Şakir Paşa	25	-
İbtidâi	Yenice-i Süfla	Ebubekirzâde	32	-
İbtidâi	Koca Karyesi	Köy içerisinde	25	-
İbtidâi	Bostancık	Köy içerisinde	20	-
İbtidâi	PađnikOrayingi	Köy içerisinde	30	-
İbtidâi	PađnikKundi	Köy içerisinde	12	-
İbtidâi	Tepte	Köy içerisinde	50	-
İbtidâi	Çit	Köy içerisinde	30	-
İbtidâi	Hinge	Köy içerisinde	25	-
İbtidâi	Aşutke	Köy içerisinde	35	-
İbtidâi	Ocak	Köy içerisinde	20	-
İbtidâi	Anbarge	Köy içerisinde	20	-
Toplam Müslim Okulları Öğrenci Mevcudu			783	30
Medrese	Sancakcızâde	Çarşıda Mirliva Ahmed Paşa Camii	30	-
Medrese	Gümrükçü Müteveffa	Osman Paşa Mahallesi de	-	-
Medrese	Fakı Efendi	Hükümet Konağı civarında	6	-
Medrese	Şeyh Hasan ve Hacı Yah	Çarşıda Musalla yakınında	10	-
Toplam Medrese Öğrenci Mevcudu			46	0
İbtidâi	Osumenarat Mektebi	Meryem Ana Kilisesi	80	-
İbtidâi	SorbHersima (Ermeni)	Meryem Ana Kilisesi	-	80
İbtidâi	MayroArparat (Ermeni)	Meryem Ana Kilisesi	150	-
İbtidâi	Sorb Nişan (Ermeni)	Köseođlu Mahallesi de	80	-
	Karabet (Ermeni)	Köseođlu Mahallesi de	50	-
İbtidâi	Kivork (Ermeni)	Köseođlu Mahallesi de	80	-
İbtidâi	Ohannes (Ermeni)	Derbeder Mahallesi de	85	-
İbtidâi	Omaboric (Ermeni)	Şehruz	85	-
İbtidâi	Agob (Ermeni)	Yenice-i Süfla	30	-
İbtidâi	Matikyab (Ermeni)	Hoca Ali	45	-
İbtidâi	Kırtarat (Protestan)	Perge Mahallesi	50	-
Toplam Gayrimüslim Okulları Öğrenci Mevcudu			735	80

Tanzimat ile başlayan modernleşmenin eğitim yatırımları, tabloya bakılırsa Arapgir’de karşılık bulmuştur. Müslümanlar için açılan modern okul sayısı kaza merkezinde artış kaydetmiş olmasına karşın köylerin küçük bir kısmında okulların olduğu anlaşılmaktadır. 1831 tarihli nüfus icmal defterindeki kayıtlara göre kazada 21 mahalle bulunmaktadır.(Aksın ve Karakaş, 2002: 106) 21 mahallenin 18’inde okul olduğu anlaşılmaktadır. Oysa köyler için aynı şeyi ifade etmek pek mümkün görünmemektedir. Zira aynı kaynağa göre, 134 köyü olan kazada sadece 10 köy okulu kayda geçmiştir. Tabloda dikkati çeken bir diğer husus ise 28 adet Müslüman okulu içerisinde kızların devam edebildiği okul sayısının sadece 4 olmasıdır. Kazadaki en köklü ve nitelikli okul hiç şüphesiz çalışmamıza da konu olan Arapgir Erkek Rüşdiyesi’dir. Bu okulun nitelikli olup olmaması ise ibtidâi okullarının sayısının artış kaydetmesi ve eğitim öğretimin muntazaman verilmesine bağlı olmuştur. Bu açıdan düşünüldüğünde kazadaki ibtidâi okulu sayısının hızla artış kaydetmesi, kazada daha üst düzeyde verilen eğitimin niteliğini de belirleyen önemli bir etken olmuştur. Tablodaki öğrenci sayısı kıyaslandığında eski usul eğitim kurumu olan medreselerde çok az sayıda öğrencinin olduğu ifade edilebilir. Buna karşın modern okulların ise önemli bir öğrenci sayısına ulaşmış olması, halkın teveccühünün bu yönde olduğunu düşündürmektedir. Tabloda barındırdığı öğrenci sayısı açısından dikkati çeken diğer okullar, gayrimüslimler için açılanlardır. Yabancı/azınlık okulları olarak da ifade edilebilen bu okulların öğrenci sayısı zamanla azımsanmayacak orana ulaşmıştır. Okul sayısı olarak daha az olmasına karşın barındırdığı öğrenci sayısı açısından neredeyse Müslüman okullardaki öğrenci sayısına ulaştığı görülmektedir. Buna paralel olarak gayrimüslim okullarına devam eden kız öğrenci sayısı da diğerlerinden oldukça fazladır. Okulun resmi iş ve işlemlerinin takibinin yapılabilmesi adına, Arapgir kazasının tarihi süreçte idarî açıdan bağlı olduğu yerlere dair kayıtların bilinmesi elzemdir.

2- Arapgir’in Kısa İdarî ve Siyasî Tarihi

Bizanslıların “Arabrakes” ve Türklerin “Arabgir” olarak adlandırdıkları Arapgir, uzun bir yerleşim tarihine sahiptir. Hitit, Urartu, Med, Pers, Roma, Bizans ve son olarak Arap hâkimiyetinden sonra 11. yüzyılın sonunda Selçukluların eline geçmiştir. (Karakaş, 1996: 175) 15. yüzyılda Timur’un eline geçen Arapgir, Yavuz Sultan Selim zamanında 1515’te Osmanlı toprağı haline gelmiştir.(Darkot, 1998: 553) Kanuni zamanında Diyarbakir eyaletine bağlı bir sancak olarak idare edilmiştir. Kısa bir süre sonra Sivas eyaletine bağlanan Arapgir, 1735 yılına kadar bu konumunu sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren Gümüşhane Muka’atına dâhil olmuştur. (Kılıç, 1997: 154) 1775 yılında kurulan Maden-i Hümayûn Emaneti’ne dâhil edilen Arapgir, malî açıdan Diyarbakir ve idarî açıdan Sivas eyaletine bağlılığını sürdürmüştür. 1846’da Harput eyaleti kurulduktan sonra buraya bağlanmıştır.(Aksın, 1998: 30) 1876’da Mamûretülaziz mutasarrıflığı kurulduktan sonra buraya kaza statüsünde bağlanmıştır. 1878 yılında Mamûretülaziz vilayet haline getirilmiş ve Arapgir de buraya olan bağlılığını kaza olarak sürdürmüştür.(Aksın ve Karakaş, 2002: 94) 26 Ağustos 1890 tarihinde Mamûretülaziz Valisi Hasan Hilmi tarafından kaleme alınan raporda kaza statüsünde olan Arapgir’in sancak düzeyine çıkarılması ve buraya mutasarrıf tayin edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. (BOA., Y.PRK.AZJ., 17/80) Takip eden yıllardaki statüsü izlendiğinde bu yönde bir gelişmenin olmadığı anlaşılmaktadır. Cumhuriyete kadar kaza statüsünü koruyan Arapgir, 1928 yılında oluşturulan Malatya vilayetine bağlı bir kaza haline gelmiştir. Bu konumuyla gelişerek günümüze ulaşmıştır.(Halaçoğlu,1991: 328)

Arapgir'deki eğitim kurumları –dolayısıyla Arapgir Erkek Rüşdiyesi de- açıldığı tarihten son devrine kadar idarî açıdan Mamûretülaziz vilayetine karşı sorumluluk taşımıştır.

3-Arapgir Erkek Rüşdiyesi

3.1.Okulun Açılması ve Okul İle İlgili Diğer Gelişmeler

Mamûretülaziz merkez sancağı ve bağlı diğer yerlerde sayıları yıldan yıla artış kaydeden yeni okullar açılmıştır. Çalışmanın ekseninde erkek rüşdiyeleri olduğundan, sancak merkezine civar köy ile bağlı kazalarda açılan rüşdiyelerin faaliyete geçtiği tarihi topluca göstermesi açısından aşağıdaki tablo hazırlanmıştır. (Alkan, Tarihsiz: 84)

Tablo 2: Mamûretülaziz Merkez Sancağına Bağlı Kaza, Nahiye ve Köylerindeki Erkek Rüşdiyelerinin Açıldığı Tarih ve Öğrenci Mevcudu

Okulun İsmi	Okulun Açıldığı Tarih	1895-1896 Yılı Öğrenci Mevcudu
Arapgir Erkek Rüşdiyesi	H.1286 (1869-1870)	138
Ağın Erkek Rüşdiyesi	H.1286 (1869-1870)	68
Arguvan Erkek Rüşdiyesi	H.1311 (1893-1894)	51
Cesnek Erkek Rüşdiyesi	H.1295 (1878)	25

Tablo 2'ye bakıldığında Arapgir ve Ağın Erkek rüşdiyelerinin 1869-1870 öğretim yılında açıldığı anlaşılmaktadır. Okulun açıldığı tarihi göstermesi bakımından 8 Aralık 1874 tarihli MehmedReşid Efendi hakkında düzenlenen belgeye bakılmasında fayda vardır. Adı geçen belgede, ilgili kişinin 4 yıl önce okuldan diploma aldığı zikrolunmuştur. Buradan hareketle rüşdiyenin, 1869-1870 eğitim öğretim yılında faaliyette olduğu ifade edilebilir.(BOA., MF. MKT., 22/58; Alkan, Tarihsiz: 84) Söz konusu bilgiyi teyit etmek adına diğer kaynaklara da bakmak faydalı olacaktır. Buna göre 1288 (1871-1872) tarihli Diyarbekir Vilâyet Salnamesinde Arapgir Erkek Rüşdiye'si için "*küşâd olunmuştur*" denilerek rüşdiyenin yapımının tamamlandığı ve buraya Mustafa Fevzi Efendi'nin öğretmen olarak tayin edildiği kaydedilmiştir. (SVD, H.1288: 126) Salnamedeki verilerin bir önceki yıla ait olduğu düşünüldüğünde okulun 1870-1871 öğretim yılından önce faaliyette olduğu ifade edilebilir. Okulun 4 sınıflı ve 100 civarında öğrencinin bir arada okuyabileceği bir kapasitede planlandığı söylenebilir.

Okul açılıp faaliyete geçtikten sonra zamanla bakıma ihtiyaç duymuştur. Bu konuda yapılan bazı yazışmalar kayıtlara yansımıştır. Bu tür işler için "mesârif-ı müteferrika" denilen çeşitli giderler kalemine tahsis edilmiş ödenekler kullanılmıştır. Fakat tamirat masrafı bu ödenekten fazla ise yerel kaynaklardan yardım talep edilebilmiştir. Bunu örneklendirecek olan bir gelişme 1879 yılında yaşanmıştır. Okulun ihtiyaç duyduğu tamirattan dolayı MaârifNezâreti'nden ödenek talebinde bulunulmuştur. Nezâret cevap olarak bu tür giderler için genel itibariyle ödenek tahsis edilemediğini bundan ötürü yereldeki hayırseverlerden yardım alınmasını önermiştir. (BOA., MF. MKT., 12/128) Bu örneğe bakılırsa, rüşdiye okullarının yereldeki halkın yardımı olmadan bu tür giderleri karşılaması pek te mümkün görünmemektedir. 1896-1897 öğretim yılında Mamûretülaziz vilayeti dâhilindeki 16 rüşdiye okulu için tahsis edilen mesârif-ı müteferrika ödeneği 7.500 kuruştur. Tahsis edilen ödenek okul sayısına bölündüğünde 500 kuruştan daha az bir miktar bulunacaktır. (BOA., Y. EE., 131/22) 1897'de okulun tamir ve tadilatı ile ilgili talep olmuştur. Talebin içeriğinde okulun içten ve dıştan tamire muhtaç olduğu, öğrenciler için rahle ve

gerekli başka eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Tamirat ve diğer eksikliklerin bir kaç bin kuruşla tamamlanacağı hesaplanmış ve kısa süre içerisinde okul tamir edilerek gerekli eksiklikler de giderilmiştir.(BOA., DH. TMIK.S., 14/26) 1913 yılında okulun tamiri için ihtiyaç duyulan 1.000 kuruş için yapılan talep, olumlu karşılanmış ve ilk olarak 500 kuruşun gönderileceği ifade edilmiştir.(BOA., MF. İBT., 459/46) Böylece okulun bakımı sağlanmıştır.

Okulda eğitim öğretimi kesintiye uğratan bazı sebepler hâsıl olabilmıştır. Bunların başında dönem içerisinde yaygın olarak görülen salgın hastalıklar gelmektedir. 1894'te Arapgir ile birlikte Malatya merkez ve Akçadağ kazasında kolera salgını baş göstermiştir. Arapgir'de günlük 30-40 kişinin hayatını kaybettiği bildirilmiştir. (BOA., A.MKT. MHM., 553/23) Salgın karşısında devletin uygulamış olduğu karantina kapsamında kısa sürede okullar da tatil edilmiştir. Okulların tatil edilmesi ve kolera ile mücadelenin uzaması nedeniyle sene sonu sınavlar dâhil her türlü faaliyet iptal edilmiştir. Okulların tatil edilmesi ile ilgili haber ise Mamûretülaziz vilayetinden MaârifNezâreti'ne 27 Ağustos 1894 tarihinde telgraf ile bildirilmiştir. (BOA., MF. MKT., 224/10) 1894 tarihinde Haziran ayının son 10 günü ve Temmuz ile Ağustos aylarının tamamında kolera salgınından dolayı okullar tatil edilmiştir. (BOA., MF. İBT., 37/39; 40/40; 41/19) Eylül ayının ortalarından itibaren salgın, etkisini yitirmeye başlamıştır. 29 Eylül 1894 tarihinde vilayetten Sadaret makamına gönderilen telgraftan anlaşıldığı üzere, son 11 gün içinde hiç yeni vukuat ve vefat olayı olmamıştır. Böylece 5 gün daha karantinanın devamına ve akabinde kaldırılmasına dair izin talep edilmiş olması, riskli durumun ortadan kalktığını göstermektedir. (BOA., A.MKT. MHM., 554/19) Devam eden süreçte de muhtemeldir ki karantina uygulaması sonlandırılarak hayat normale dönmeye başlamıştır. Okulun tatil edilmesine salgın hastalıklar dışında mevsimsel bazı etkenler de sebep olabilmıştır. Bu minvalde 1903 yılının kışında havanın çok soğuk olmasından dolayı Mamûretülaziz vilayeti genelindeki okullar –dolayısıyla Arapgir'deki okullar da– bir hafta süresince tatil edilmiştir. Bahse konu olan tatil haberi 28 Ocak 1903 tarihinde Mamûretülaziz vilayetinden MaârifNezâreti'ne telgraf ile bildirilmiştir. (BOA., MF. MKT., 131/14)

Okuldaki faaliyetlerin yılın tamamında devamını sağlamak o kadar da kolay olmamıştır. Okulun ısınması için yıllık belli bir ödenek tahsis edilerek eğitim öğretimin kışın da aksamadan devam etmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda senelik 800 kuruşluk yakacak tahsisatı zamanla 300 küsur kuruşa kadar düşürülmüştür. Yakacak tahsisatının düşürülmesine paralel yakacak fiyatlarında da % 20 oranında bir artış olduğu kaydedilmiştir. Gönderilen ödenek 6 ay kışın yaşandığı Arapgir'de yetersiz kalmıştır. Bununla beraber ödenek, kışın başlamasından sonra gönderildiğinden bu süreçte okul ısıtılamamış ve bundan ötürü öğrencilerin okula devam etmesinde sıkıntılar yaşanmıştır. Mevcut durumun sebep olduğu olumsuzluklar ve çözümü için yapılması gerekenler bizzat okulun muallim-i evveli tarafından 26 Mayıs 1907 tarihinde nezârete bildirilmiştir. Nezâret ise gerekli önlemlerin alınması için vilayete işi havale etmiştir. (BOA., MF. MKT., 1009/64) Okulun hem yakacak hem de tamiri ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında nezâret, talepleri karşılayamadığı zaman dilimlerinde yerelden çözüm bulunmasını önermiştir. Yani devlet, yereldeki halkın da sürece destek vermesini ummuştur. Bu noktadan hareketle, bir yerleşim birimindeki eğitim düzeyini belirleyen etkenlerden birisi devletin eğitim yatırımları iken diğerinin yereldeki halkın desteği olduğu ifade edilebilir. Arapgir'de doğmuş ve Osmanlı

Devleti'nin en üst kademelerine kadar ulaşabilmiş yüzlerce yetkili kişinin varlığı, buradaki halkın eğitim yatırımlarına gereğince destek verdiği düşüncesini desteklemektedir.¹

Okulun eğitim kalitesinin artırılmasına yönelik görevlilerce bazı önerilerin getirildiği görülmektedir. Okulun Muallim-i Evveli Halil Bayram Efendi tarafından onaylanan 1908 tarihli hülâsa devam cetvellerinde özetle, okulun eğitiminin daha nitelikli kılınabilmesi için okula bir hüsnü hat öğretmeninin görevlendirilmesi ve bir alt öğretim kurumu olan ibtidâi okullarının sayısının kaza düzeyinde artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Zira ibtidâi sayısındaki eksiklik rüşdiyeye devam eden öğrenci sayısının az olmasının sebebi olarak kaydedilmiştir. (BOA., MF. İBT., 246/70) Arapgir Erkek Rüşdiyesi öğrencilerinin daha nitelikli eğitim almaları ve üst eğitim kurumlarına daha fazla katılım ile devamını sağlamak adına askerî idâdîlere oryantasyonunu sağlamaya dönük bazı girişimlerin öneri düzeyinde dile getirildiği görülmektedir. 11 Eylül 1893 tarihinde vilayete hitaben yazılan yazıda eski Arapgir'de bulunan Eskişehir'deki rüşdiye okulunun muallim-i sâni ile idare edilmesi ve buradaki muallim-i evvelin de Arapgir merkezdeki rüşdiyeye gönderilmesi, Arapgir merkezdeki rüşdiyeye Fransızca ile Resim öğretmeninin görevlendirilmesi ve böylece öğretmen kadrosu güçlenen okulun daha nitelikli bir düzeye ulaşması planlanmıştır. Önerilen düzenlemelerin hayata geçirilmesi ile adı geçen okulun mezunlarının askerî idâdiye gidebilecek yeterliliğe ulaşabileceği düşünülmüştür. Fakat ön şart olarak sunulan öneriler hayata geçirilememiştir. (BOA., MF. MKT., 180/146) 6 Ekim 1913 tarihli Tedrisât-ı İbtidâiye Kânun-ı Muvakkat düzenlemesi gereği okul, öğrenim süresi 6 yıla çıkarılan ibtidâiye bünyesine alınarak bağımsız okul olma vasfını yitirmiştir. (Öztürk, 2008: 302)

3.2. Kurumun Ders Araç Gereçlerinin Tedariki ve Okulda Uygulanan Ders Programı

Osmanlı Devleti, merkez ve taşra rüşdiyelerinde uygulanmak üzere ders programlarını düzenleyip her okula uygulanmak üzere göndermiştir. Böylece bütün okullarda eşit koşullarda eğitim verilmesi sağlanmıştır. (Nurdoğan, 2005: 342-344) Dört yıllık programda dikkati çeken ilk husus, sınıf düzeyi yükseldikçe haftalık ders sayısı ve saatinin artış kaydetmesidir. Bir başka ilgi çekici husus ise bütün sınıflarda güzel yazı ile resim dersinin konulmuş olmasıdır. Zira rüşdiye mezunlarının genellikle kamuda kalem denilen kısımlarda ve el yazısıyla çalıştığı dikkate alındığında eğitim sürecinde güzel yazının neden önemsendiği anlaşılabilir. Okulun eğitim süresi ile programdaki dersler zamanın gereğine göre değişebilmiştir. Görülen lüzum üzerine Fransızca dersi 1900 yılında programdan çıkarılmış yerine Hıfzıssıhha ve Ahlak Eğitimi dersi getirilmiştir. (Tekdal, 2018: 115) II. Meşrutiyet ile birlikte Fransızca tekrar programa alınmıştır. (Öztürk, 2008: 302) 1869 Nizamnâmesine göre dört yıl olarak açılan rüşdiyeler, 1892'de üç yıla indirilmiştir. (Kodaman, 1991: 366)

Okulda uygulanan ders programına göre araç gereçler kullanılmıştır. Okul için harita, kitap, nizâmname, talimatname ve gerekli olan diğer formların tamamı MaârifNezâreti aracılığıyla İstanbul'dan tedarik edilmiştir. Sayıları gün geçtikçe artan rüşdiye okulları ve öğrencilerinin

¹ Arapgir doğumlu 266 memur ile ilgili daha detaylı bilgi için Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinde bulunan DH. SAİDd..fonundaki memur sicillerine bakınız.

ihtiyaçlarını tek merkezden karşılamak çok kolay olmamıştır. Bundan dolayı nezâret, kütüphanesindeki kaynakların yanında İstanbul'daki bazı kitapçılardan da destek alabilmiştir. MaârifNezâreti, gönderdiği ders araç gereçler için uygun görülen oranlarda ücret ödendikten sonra talepleri karşılamıştır. Gönderilen kitapların öğretmenler tarafından öğrencilere satılması, satılan her kitap ile ilgili kaydın tutulması ve düzenlenen senetlerden birer nüshanın yereldeki Maârif Muhasebesine verilmesi gerektiği okullara bildirilmiştir. Böylece belirlenen fiyatın üzerinde satışın önüne geçilmiş ve faaliyet kayıt altına alınmıştır. Fakir öğrencilere ise kitapların ücretsiz verilerek, gelecek sene alttan gelen diğer öğrencilere verilmek üzere sene sonunda geri alınması gerektiği okullara iletilmiştir. Ayrıca haritaların da demirbaş defterine kaydedilmesi istenmiştir. (BOA., MF. MKT., 37/93) Okulun açıldığı ilk yıllarda öğrenciler için talep edilen risale, kitap, harita ve küre ile ilgili talep, Maârif Kütüphanesinde mevcudu bulunamadığı gerekçesiyle olumlu karşılanamamıştır. (BOA., MF. MKT., 11/93) Zamanla tedarik edilenler peyder pey gönderilmiştir. Okul öğrencileri için 1874 yılında Risâle-i Handese, İlm-i Hesâb ve Muhtasar Usul Defterinden 15'er adet olmak üzere toplam 45 adet kitap gönderilmiştir. (BOA., MF. MKT., 22/60) Bunların dışında kalem kalem ifade edilmemekle beraber 13 Haziran 1876 tarihli yazıda toplamda 189 adet kitap ve 1 adet Asya Kıtası Haritasının da postaya verildiği ifade edilmiştir. (BOA., MF. MKT., 37/93) 5 Temmuz 1876'da nezâretten yazılan yazıda okul için daha önce talep edilmiş olan kitap ve risalelerin postaya verildiği bilgisi paylaşılmıştır. (BOA., MF. MKT., 39/29) Benzer şekilde 13 Mart 1879 tarihinde de 196 adet kitabın gönderildiği bildirilmiştir. (BOA., MF. MKT., 60/171) Mamûretülaziz vilayeti dâhilindeki rüşdiyelerden talepler biriktirilerek tek liste halinde MaârifNezâreti'ne iletilmiştir. Benzer şekilde vilayetten 21 Şubat 1904 tarihinde yazılan yazıda 20 adet küre ve 50 takım harita seti talep edilmiştir. Talebe verilen cevapta ellerinde küre kalmadığı lakin harita setlerinin mevcut olduğu ve kısa bir süre içinde postaya verileceği ifade edilmiştir. (BOA., MF. MKT., 147/11) 1899 yılının ilk aylarında Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları haritalarından oluşan takımlar hazırlanmış ve 16 takımı Mamûretülaziz vilayetine -dolayısıyla Arapgir kazasına da- gönderilmiştir. (BOA., MF. MKT., 440/43) İlerleyen yıllarda benzer şekilde Osmanlı Devleti haritasından talep üzerine 40 adet daha vilayete gönderilmiştir. (BOA., MF. İBT., 426/14) Okuldaki yetkililerce ders araç gereçlerin tedariki ile ilgili bazı sorunlar da dile getirilmiştir. Buna göre okuldaki kitaplar, öğrenci sayına kıyasla yetersiz kalmış, İstanbul'dan sipariş edilen kitaplar okula zamanında ulaşmamıştır. Eksik çıkanların sipariş edilmesi ve okula ulaşması ise yaklaşık bir aylık zamanı gerektirdiğinden eğitim-öğretim bundan olumsuz etkilenmiştir. (BOA., MF. İBT., 139/11)

Rüşdiyelerde kullanılmak üzere bazı matbu evrakların da merkezden tedariki yoluna gidilmiştir. Okuldaki iş ve işlemlerin nasıl yapılması gerektiğine dair bilgilerin olduğu ve her rüşdiye okulunda bulunması elzem olan "Rüşdiye Talimatnamesi" ile ilgili talepler, MaârifNezâreti'nce karşılanmaya gayret edilmiştir. Bu konuda Mamûretülaziz vilayetince lüzumuna binaen yapılan talep karşılanmıştır. (BOA., MF. İBT., 367/87) Okuldan mezun olanlara verilen diploma yerine geçen "şehadetnameler" MaârifNezâreti'nden vilayetlere gönderilmiştir. Bununla ilgili vilayet dâhilindeki okulların ihtiyaçları vilayet merkezinden tek elden sipariş edilerek tedarik edilmiş ve okullara yine bu merkez aracılığıyla dağıtımı sağlanmıştır. 12 Eylül 1876 tarihinde Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nden mezun olacak öğrencilere verilmek üzere 25 adet şehadetname evrakı gönderilmiştir. (BOA., MF. MKT., 42/111; 42/92) Şehadetnameler kız ve erkekler için ayrı ayrı düzenlendiğinden istenirken de bu farklılığa göre talep oluşturulmuştur.

Örneğin 1910 yılında Mamûretülaziz vilayeti genelindeki erkek ve kız rüşdiyeleri için 100 erkek ve 30 da kız olmak üzere toplam 130 adet şehadetneme gönderilmiştir. (BOA., MF. İBT., 267/69) Okullarda tutulan bir diğer matbu evrak ise “Hülasa Kayıt Cetvelleri”dir. MaârifNezâreti’nce okullara devam eden öğrenci ve diğer görevlilerin durumlarının kaydedildiği hülasa kayıt cetvellerini yılda dört defa üçer aylık periyotlarla vilayetlerden talep etmesi münasebetiyle okullardan düzenli olarak gönderilmiştir. Bazen bu konuda gecikmelerin yaşanması nedeniyle uyarıların da yapıldığı tespit edilmiştir. Mamûretülaziz vilayeti dâhilindeki bütün rüşdiyeler ile ilgili hazırlanan bu cetveller birleştirilerek MaârifNezâreti’ne vilayet makamından gönderilmiştir. Söz konusu cetveller sayesinde okullardaki personel ve öğrenci hareketliliği kayıtları izlenebilmiştir. (BOA., MF. İBT., 52/65; 177/86) Arapgir Erkek Rüşdiyesi için 1878 yılında talebe istinaden MaârifNezâreti’nce 12 adet devam jurnali ile 6 adet hülasa kayıt cetveli gönderilmiştir. (BOA., MF. MKT., 53/54) Adı geçen evraklar, ihtiyaca binaen doldurularak okuldaki öğretmenlerce onaylanmış ve vilayete ulaştırılmıştır.²

3.3.Okuldaki Görevliler ve Özlük Hakları İle İlgili Gelişmeler

Taşradaki rüşdiyelerde muallim-i evvel, muallim-i sâni, muallim-i sâlis, yazı (rika ve sülüs) muallimi, mubassır (bekçi) ve bevâb (hademe) gibi görevliler çalışmıştır. 1880 yılından itibaren taşra rüşdiyeleri, İstanbul’dan uzaklığına göre üç şekilde tasnif edilmiştir. Tasnife göre ikinci ve üçüncü sınıf rüşdiyeler muallim-i sâni, birinci derecede olanlar ise muallim-i evvelin idaresine bırakılmıştır. (Nurdoğan, 2005: 566) Genel itibarıyla vilayet ve sancak merkezlerindeki rüşdiyeler birinci, kaza ve nahiye merkezlerindeki de ikinci ve üçüncü derece olarak şekillenmiştir. Sancak merkezinde olmamasına rağmen Arapgir Erkek Rüşdiyesi, muallim-i evvel ile idare edilmiştir. Zira rüşdiyelerde ayrı bir müdürlük kadrosu tahsis edilmediğinden okuldaki en kıdemli kişi olan muallim-i evvel, onun görevini de icra etmiştir. Okul açılır açılmaz ihtiyaç duyulan personel görevlendirilmiştir. Okuldaki görevlilerin maaşları merkezi bütçeden karşılanmıştır. Bu kapsamda okula hasredilmiş ayrı bir bütçeye tesadüf edilmemiştir. Fakat bağlı olduğu vilayet olan Mamûretülaziz’in tamamı için hazırlanan 1896-1897 yılına ait bütçede 16 rüşdiye için toplam 113.208 kuruşu öğretmenler ve 13.680 kuruşu bevâblar için olmak üzere vilayet sathındaki rüşdiyeler için toplam 126.888 kuruşluk bir tahsisat yapıldığı kaydedilmiştir. (BOA., Y. EE., 131/22) Yapılan bu hesaba göre rüşdiye okulu başına ortalama 7.930,5 kuruş düşmektedir. 1896-1897 öğretim yılında rüşdiyedeki görevlilerinin toplam maaşları dikkate alındığında (aylık 928 kuruş ve yıllık 11.136 kuruş) onların maaş giderini karşılayamadığı ifade edilebilir.

Okula ilk olarak atama şartlarının daha kolay olması ve yerelden tayini yapılabilmesi dolayısıyla muallim-i sâni görevlendirilmiştir. Muallim-i sâni olarak Mustafa Fevzi Efendi 1870 yılında yerelden görevlendirilerek eğitim öğretimin başlaması sağlanmıştır. (BOA., MF. MKT., 55/72) Yıllar içerisinde okuldaki öğrenci sayısının artışına paralel olarak öğretim kadrosu da zenginleşmiştir. Buna göre, 1870 ile 1914 yılları arasında okuldaki görevliler ile ilgili tablo aşağıdadır.(BOA., DH. SAİDd., 82/325; BOA., ŞD., 903/71; 954/73; BOA., MF. İBT., 215/33; 246/70; 483/26; 246/70; 407/13; 139/11; 238/48; 50/25; 356/89; 15/12; 177/70; 37/74;

² Örnek bir hülasa kayıt cetveli için ek-1’e bakınız.

175/100; 245/50; 229/121; 50/25; 57/30; 115/54; 183/104; 229/121; 45/55; BOA., MF. MKT., 48/40; 48/178; 55/72; 62/73; 98/103; 535/55; 562/6; 586/20; 866/59; SNMU, H. 1316: 1169; H. 1317: 1369; H. 1318: 1543; H. 1319: 875-876; H. 1321: 651; SDA, H.1289: 239; H.1290: 212; H.1291: 218; H.1292: 158; H.1293: 161; H.1294: 537; H.1299: 271; H.1300: 205; H.1301: 388; H.1302: 410; H.1303: 337; H.1304: 323; H.1305: 249; SVD, H.1288: 126; H.1289: 130; H.1290: 121; H.1291: 121; H.1292: 127; H.1293: 142; SVM, H.1301: 80; H.1302: 80; H.1305: 44; H.1307: 44; H.1308: 45; H.1310: 113; H.1312: 164; H.1325: 80; Alkan, Tarihsiz: 31, 205)

Tablo 3: 1870-1913 Yılları Arasında Arapgir Erkek Rüşdiyesi'ndeki Görevliler

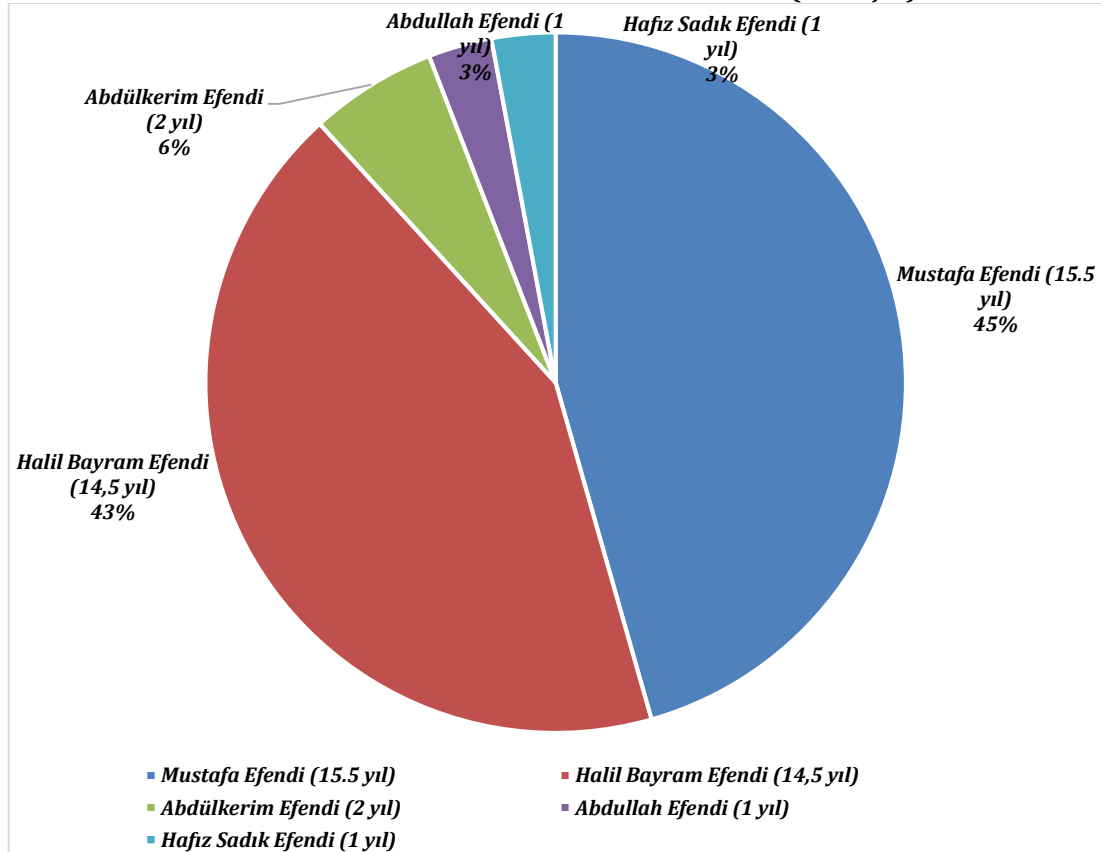
Yıl	Muallim-i Evvel	Muallim-i Sâni	Yazı (Rıka) Muallimi	Bevvâb
1869-70	--	Mustafa Fevzi Efendi	--	--
1870-71	--	Mustafa Fevzi Efendi	--	--
1871-72	--	Mustafa Fevzi Efendi	--	--
1872-73	--	Mustafa Fevzi Efendi	--	--
1873-74	--	Mustafa Fevzi Efendi	--	--
1874-75	Mustafa Efendi	Mustafa Fevzi Efendi	--	--
1875-76	Mustafa Efendi	Mustafa Fevzi Efendi	--	--
1876-77	Mustafa Efendi	Mustafa Fevzi Efendi	Süleyman Efendi	--
1877-78	Mustafa Efendi- Abdullah Efendi	Mustafa Fevzi Efendi - Mustafa Efendi	Süleyman Efendi	--
1878-79	Münhal	Hüseyin Efendi	Cemal Efendi	--
1879-80	Münhal	Hüseyin Efendi	Cemal Efendi- Süleyman Efendi	--
1880-81	Münhal	Hüseyin Efendi	--	--
1881-82	Münhal	Hüseyin Efendi	--	--
1882-83	Münhal	Hüseyin Efendi	Şakir Efendi	--
1883-84	Mustafa Efendi	Hüseyin Efendi	Şakir Efendi	--
1884-85	Mustafa Efendi	Hüseyin Efendi	Şakir Efendi	--
1885-86	Mustafa Efendi	Hüseyin Efendi	Şakir Efendi-Ziya Efendi	--
1886-87	Mustafa Efendi	Hüseyin Efendi	Ziya Efendi	Emin Efendi
1887-88	Mustafa Efendi	Hüseyin Efendi	Ziya Efendi	Emin Efendi
1888-89	Mustafa Efendi	Hüseyin Efendi	Ziya Efendi	Emin Efendi
1889-90	Mustafa Efendi	Münhal	Ziya Efendi	Ali Efendi
1890-91	Mustafa Efendi	Yusuf Razi Efendi	Ziya Efendi	--
1891-92	Mustafa Efendi	Mahmud Efendi	Ziya Efendi	Halid Efendi
1892-93	Mustafa Efendi	Mahmud Efendi	Ziya Efendi	Halid Efendi
1893-94	Mustafa Efendi	Mahmud Efendi	Ziya Efendi	Halid Efendi
1894-95	Mustafa Efendi	Mahmud Efendi-Ömer Avni Efendi	Ziya Efendi- İbrahim Hakkı Efendi	Halil Efendi
1895-96	Mustafa Efendi	Ömer Avni Efendi	İbrahim Hakkı Efendi	Halil Efendi
1896-97	Mustafa Efendi-Halil Bayram Efendi	Ömer Avni Efendi	Yusuf Ziya Efendi	Halil Efendi
1897-98	Halil Bayram Efendi	Ömer Avni Efendi	Yusuf Ziya Efendi	İb
1898-99	Halil Bayram Efendi	Ömer Avni Efendi	Yusuf Ziya Efendi	İb
1899-00	Halil Bayram Efendi	Ömer Avni Efendi	Yusuf Ziya Efendi	İb
1900-01	Halil Bayram Efendi	Ömer Avni Efendi	Mahmud Efendi	İb

1901-02	Halil Bayram Efendi	Yusuf Razi Efendi	Mahmud Efendi	Seyfeddin Efendi
1902-03	Halil Bayram Efendi	Yusuf Razi Efendi	Mahmud Efendi	Seyfeddin Efendi
1903-04	Halil Bayram Efendi	Yusuf Razi Efendi	Mahmud Efendi	Seyfeddin Efendi
1904-05	Halil Bayram Efendi	Yusuf Razi Efendi	--	Seyfeddin Efendi
1905-06	Halil Bayram Efendi	Yusuf Razi Efendi	--	Seyfeddin Efendi
1906-07	Halil Bayram Efendi	Yusuf Razi Efendi-Osman Nuri Efendi	--	Seyfeddin Efendi
1907-08	Halil Bayram Efendi	Osman Nuri Efendi	--	Seyfeddin Efendi
1908-09	Halil Bayram Efendi	Osman Nuri Efendi	--	Seyfeddin Efendi
1909-10	Halil Bayram Efendi	Osman Nuri Efendi-Mehmed Arif Efendi	--	Seyfeddin Efendi
1910-11	Halil Bayram Efendi-Abdülkerim Efendi	Mehmed Arif Efendi	Seyfeddin Efendi	İbrahim Efendi
1911-12	Abdülkerim Efendi	Mehmed Arif Efendi	Seyfeddin Efendi	İbrahim Efendi
1912-13	Hafız Sadık Efendi	Mehmed Arif Efendi	Seyfeddin Efendi	İbrahim Efendi

İb: İsim belirtilmemiş

Tablo 3'te ilk olarak uzun süre görev yapan muallim-i evvel ve sâniler dikkati çekmektedir. Okuldaki en kıdemli ve aynı zamanda en yüksek gelire sahip olan muallim-i evvellerin bir kısmının okulda geçirdiği süre oldukça uzun iken diğerlerinin çok kısa olduğu görülmektedir. Okulda geçirdikleri süreler ile ilgili düzenlenen grafik aşağıdadır:

Grafik 1: Muallim-i Evvellerin Okuldaki Görev Süreleri (Yaklaşık)

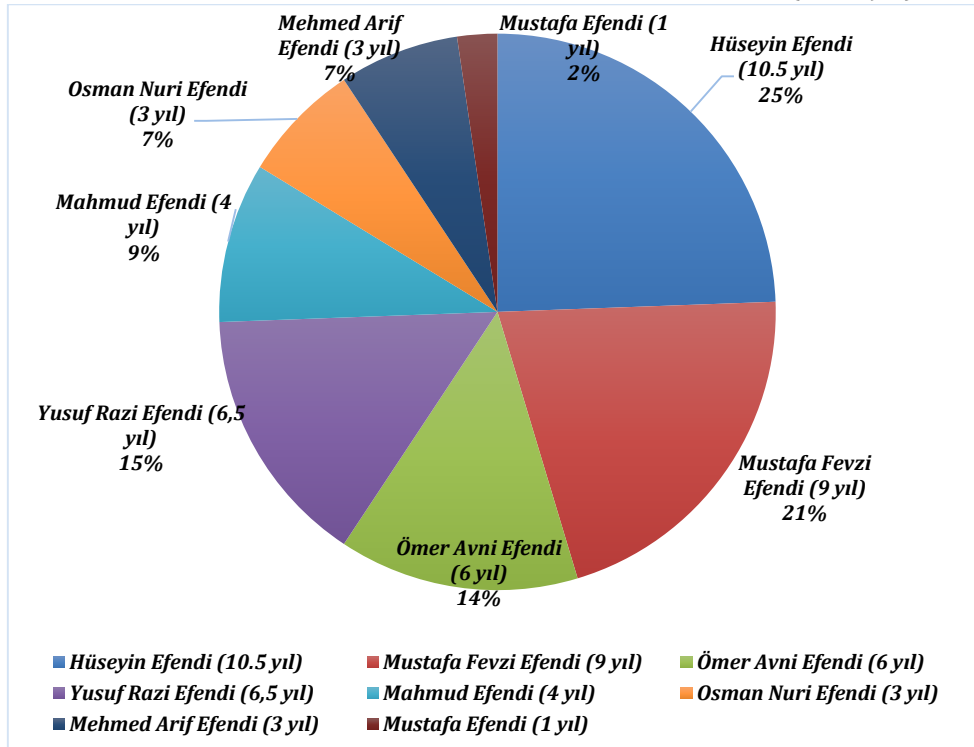

Grafik 1'deki süreler yaklaşık değerlerdir. Grafikten de anlaşıldığı üzere okulda toplamda 5 kişi görev yapmıştır. Okulun muallim-i evvel tayin edilmeden önceki 1869-1875 arasındaki yaklaşık 5,5 yılı ile 1878-1883 yılları arasında münhal kaldığı yaklaşık 4,5 yılı toplandığından 10

yıllık bir zaman zarfında muallim-i evvelsiz kaldığı görülmektedir. Okula görevlendirilen ilk muallim-i evvel Mustafa Efendi'dir. Adı geçen kişi, 3 Nisan 1875 tarihinde 600 kuruş maaş ile başladığı görevini 7 Kasım 1877 tarihine kadar sürdürmüş ve buradan Mamûretülaziz merkezine tayin edilmiştir. Yerine görevlendirilen Abdullah Efendi de uzun süre kalmamıştır. Zira O da yaklaşık 1 yıllık görevden sonra Mamûretülaziz Merkez Erkek Rüşdiyesi'ne tayin olmuştur. (BOA., MF. MKT., 57/51; BOA., MF. İBT., 31/117) Abdullah Efendi'den sonra okuldaki muallim-i evvelik kadrosunda herhangi bir isim zikrolunmamış olması münhal kaldığını akla getirmektedir. Söz konusu süre yaklaşık olarak 4.5 yıldır. Münhal olan sürenin sonunda okulun ilk muallim-i evveli Mustafa Efendi, Arapgir Erkek Rüşdiyesi'ne 24 Eylül 1883 tarihinde ikinci defa olarak tayin olmuştur. Burada 13 yıl 1 ay 8 günlük görev süresinden sonra görevine devam ederken 1 Ekim 1896 tarihinde vefat etmiştir. (BOA., ŞD., 954/73) Mustafa Efendi'nin vefatını müteakip aynı yıl içerisinde yerine Halil Bayram Efendi tayin edilmiştir. Halil Bayram Efendi burada yaklaşık olarak 14 yıl 3 ay aralıksız görev yaptıktan sonra yeni açılan Mamûretülaziz Merkez Erkek Rüşdiyesi'ne 800 kuruş maaşla tayin edilmiş ve yerine 14 Ocak 1911 tarihinde Abdülkerim Efendi görevlendirilmiştir. (BOA., MF. İBT., 246/70; 294/60; 407/13) Abdülkerim Efendi'nin görevi uzun olmamıştır. Zira görevden ayrılışı ile ilgili kayıtlara ulaşılmasına rağmen, göreve başlamasından 2 yıl sonra 15 Ocak 1913 tarihinde okulun muallim-i evvelik kadrosunun münhal bulunması dolayısıyla RopçozRüşdiyesi muallim-i evveli ve Dârü'l-muallimîn-i Rüşdî mezunu olan Hafız Sadık Efendi'nin 500 kuruş maaşla buraya tayin edilmiş olması onun en fazla 2 yıl burada görev yapmış olabileceğini ortaya koymaktadır. (BOA., MF. İBT., 407/28; 407/34; 407/52; 414/41) Harcırah da verilen Hafız Sadık Efendi, okuldaki son muallim-i evveldir.

Okulda muallim-i evvelden sonraki en yetkili ve ona vekâlet eden kişisi olan muallim-i sânilik görevinde de neredeyse okulun açılmasından sonuna kadar kesintisiz görev yapılmıştır. Bu görevde bulunanlara dair grafik aşağıdadır.

Grafik 2: Muallim-i Sânilerin Okuldaki Görev Süreleri (Yaklaşık)

Grafik 2'deki süreler yaklaşık değerlerdir. Grafikten de anlaşıldığı üzere okulda bu unvanla toplamda 8 kişi görev yapmıştır. Okulda Hüseyin Efendi'nin vefatını müteakip 1889-1890 öğretim yılında belli bir süre okul muallim-i sânisiz kalmıştır. Bu sürenin dışında kalan 43 yıla yakın zamanda öğretmenler peşi sıra görev yapmışlardır. Okulun açılmasını müteakip muallim-i sâni arayışı da başlamıştır. Okulun ilk muallim-i sâni olan Mustafa Fevzi Efendi, 1870 yılında görevine başlamıştır. Adı geçen kişi sebebi belirtilmemekle beraber 1878 yılının Ocak ayında azl edilmiştir. (BOA., MF. MKT., 55/72; 56/23) Yerine Mustafa Efendi, 20 Nisan 1878'de tayin edilmiştir. Dârü'l-muallimîn mezunu olan Mustafa Efendi'nin okuldaki görevi uzun sürmemiştir. Zira muallim-i evvelik için asgari mezuniyet şartına haiz olduğu halde sânilîğe tayin edilmiş olmasını kabullenemediğinden hem görevinden istifa etmiştir hem de muallim-i evvelik talebinde bulunmuştur. Maârif Nezâreti'ne iletilen bu isteği, İstanbula gelip sınava girmesi ve başarılı olması durumunda tayin edilebileceği şeklinde cevaplandırılmıştır. (BOA., MF. MKT., 58/22) Mustafa Efendi'nin istifasını müteakip yerine Keban Madeni Erkek Rüşdiyesi Muallim-i Sâni Osman Efendi tayin olmak istemiş fakat yerelden Hüseyin Efendi'nin tayin işlemleri başlatıldığı gerekçesiyle bu talep, reddedilmiştir. (BOA., MF. MKT., 62/41) Hüseyin Efendi, kısa bir süre sonra söz konusu göreve tayin edilmiştir. (BOA., MF. MKT., 62/73) Muallim-i Sâni Hüseyin Efendi, 5 Haziran 1879 tarihinde başladığı görevine 10 yıl 2 ay devam ettikten sonra görevi devam ederken 3 Eylül 1889 tarihinde vefat etmiştir. (BOA., ŞD., 903/71) Vefat ettiği yılın sonuna kadar münhal kalan kadroya bu sürenin sonunda Yusuf Razi Efendi tayin edilmiştir. Adı geçen kişi de 1 yıl dolmadan yerini Mahmud Efendi'ye bırakmıştır. Mahmud Efendi hakkındaki bazı şikâyetler neticesinde 5 Şubat 1895 tarihli yazı ile görevine son verilmiştir. Yerine Ömer Avni Efendi tayin edilmiştir. (BOA., MF. İBT., 42/111; 43/3) Ömer Avni Bey'in yaklaşık 6 yıllık bir görev süresinden sonra yerine Yusuf Razi Efendi ikinci defa olarak tayin edilmiştir. Muallim-i evvelik şartlarını taşıyan öğretmenlere İstanbul'a gidip, muallim-i evvelik sınavına girmeleri için izin verilmiştir. 1906'da bu amaçla Muallim-i Sâni Yusuf Razi Efendi'ye izin verilmiştir. (BOA., MF. MKT., 940/5) İzin onay yazısında ayrıca İstanbul'a gidip geleceği sürede maaşının yarısının kendisine ödeneceği şartı da hatırlatılmıştır. Fakat kendisi Trabzon Limanı'ndan vapurla İstanbul'a gitmek için bu şehre gittiği zaman diliminde salgın dolayısıyla 25 gün karantinada kalmak zorunda kalmıştır. Haliyle İstanbul'a gecikmeli gitmiş ve izin süresini aşmıştır. İzin uzatımı talebinde de bulunmadığından görevine son verilmiştir. (BOA., MF. MKT., 974/78; BOA., MF. İBT., 175/100; 177/70) Oysa benzer şekilde İstanbul'a giden Halil Bayram Efendi'ye de aldığı izin süresi yetmemiş ve süre uzatımı talebinde bulunmuştur. Talebi uygun görülerek izin süresi uzatılmıştır. (BOA., MF. MKT., 962/70)³ Yusuf Razi Efendi'nin yerine Osman Nuri Efendi, 26 Eylül 1907 tarihinde tayin edilmiştir. (BOA., MF. İBT., 183/104; 229/121) Osman Nuri Efendi ile Mehmed Arif Efendi 1910 yılında becayiş suretiyle yer değiştirmiştir. (BOA., MF. İBT., 221/40) Mehmed Arif Efendi okulun kapanmasına değin görevini yürütmüştür.

Öğretmen sayısındaki artış, öğrenci sayısına endekslendiğinden olası öğrenci artışında yeni öğretmenlerin tayinleri gündeme gelmiştir. Buna göre öğrenci sayısı 100'ü geçen rüşdiyelere bir

³ Bu tür izin muamelelerinde izne ayrılan kişi yerine vekâlet edecek kişiyi de bulmak ve maaşının yarısını onunla paylaşmak durumunda kalmıştır. Yusuf Razi Efendi de yerine Ahmed Efendi'yi vekili olarak tayin ettikten sonra izne ayrılmıştır. (BOA., MF. MKT., 962/70).

de üçüncü öğretmen olarak muallim-i sâlis görevlendirilmesi esas alınmıştır. Rüşdiyede 1893-1894 öğretim yılında ulaşılan 104 öğrenci mevcudu, 1894-1895 öğretim yılında zirveye ulaşılarak 138'e ulaşmıştır. Buna rağmen muallim-i sâlis görevlendirilmemiştir. Aslında 1903 yılında muallim-i sâlis görevlendirilmesi talep edilmiş fakat bu konuda somut bir gelişme olmamıştır. (BOA., MF. İBT., 139/11) 1909 yılında aynı talep yinelenmiştir. Yine sonuç alınamamıştır. (BOA., MF. İBT., 230/1)

Okulda ihtiyaca binaen yazı öğretmeni görevlendirilmiştir. 44 yıllık okul tarihinde 29 yıl yazı öğretmenin görev yaptığı kayıtlara yansımıştır. Okula ilk defa 1876'da yazı öğretmeni olarak Mehmed Ferid Efendi yerelden tayin edilmiş ve Maârif Nezâret'inden onay talep edilmiş fakat bu talep, reddedilmiştir. Nezâret, gerek görülürse kendilerinin birisini bulup göndereceğini ifade etmiştir. Böylece bulunan öğretmen göreve başlayamamıştır. (BOA., MF. MKT., 9/102) Anlaşılan o ki nezâret, bu talebe daha fazla kayıtsız kalamamıştır. Zira bu gelişmeden kısa bir süre sonra 80 kuruş maaş ile yazısı güzel olan Kaza Kâtibi Süleyman Efendi, bu göreve tayin edilmiştir. (BOA., MF. MKT., 48/40; 48/178) Süleyman Efendi'nin yaklaşık 2 yıllık hizmetinden sonra Cemal Efendi görevlendirilmiştir. 1 yıl kadar görev yapan Cemal Efendi'nin Mal Müdürlüğü hizmetine gitmesi dolayısıyla 13 Kasım 1879 tarihinden itibaren Süleyman Efendi ikinci defa olarak bu göreve getirilmiştir. (BOA., MF. İBT., 15/12) Kayıtlarda 1880-1881 öğretim yılından 1882-1883 öğretim yılına kadar söz konusu öğretmenlikte kimin görev yaptığına dair bilgiye ulaşılamamıştır. 1882-1883 öğretim yılından itibaren ise Şakir Efendi'nin bu görevde olduğu kaydedilmiştir. Şakir Efendi de Süleyman Efendi gibi kaza tahrirat kâtibi olarak görev yaparken ek görev olarak bu okulda görevlendirilmiştir. Her iki örneğe bakılırsa yazı öğretmeni görevine geçici çözümler bulunmuştur. Bu durumun tercihten ziyade zorunluluk olduğu anlaşılmaktadır. Şakir Efendi, askerlik zamanı geldiğinde hizmete alınmış ve yerine 1885-1886 öğretim yılında Ziya Efendi tayin edilmiştir. Şakir Efendi askerliğini yapıp geri döndüğünde ise okuldaki görevini de icra etme talebinde bulunmuştur. Böylece doğal olarak aynı görevi talep eden iki kişinin olduğu bir tablo ortaya çıkmıştır. Nezâret, her ikisinin de yazı örneğini almış ve Ziya Efendi'den yana tercihte bulunmuştur. (BOA., MF. MKT., 98/103; BOA., MF. İBT., 21/112) Ziya Efendi'nin Eğin Mal Müdürlüğü'ne tayin olması münasebetiyle yerine 13 Şubat 1901 tarihinde Kaza Tahrirat Kâtibi Hacı Mahmud Efendi tayin edilmiştir. Hacı Mahmud Efendi'den de yazı örneği alınmıştır. (BOA., MF. MKT., 535/55)⁴ Okulda son görev yapan yazı öğretmeni olarak Seyfeddin Efendi'nin ismi kaydedilmiştir. Adı geçen kişi okulun dönüştüğü 1913 yılına kadar görev yapmıştır. Yazı öğretmenlerinin asli işlerini aksatmamaları için dersleri haftanın belli bazı gün ve saatlerine planlanmıştır. Yani ders karşılığında görevlendirildiklerinden sadece derslerinin olduğu gün ve saatte okula gelerek derslerini vermişlerdir. Muallim-i evvel ve sâni ise haftanın her günü okulda sabahtan akşama kadar bulunmak durumundaydılar. Bu açıdan bakıldığında muallim-i evvel ve sâniler kadrolu, yazı öğretmeni ise ekders ücreti mukabilinde görevlendirilen ücretli öğretmen statüsünde değerlendirilebilir. Okul, bazen de kendi imkânlarıyla bu derse öğretmen tedarik etmek durumunda kalabilmiştir. Örneğin Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nden mezun olan İbrahim Hakkı Efendi, henüz 19 yaşında iken 20 Şubat 1894 ile 25 Kasım 1895 tarihleri arasında 60 kuruş

⁴ Hacı Mahmud Efendi'den alınan el yazısı örneği için ek-4'e bakınız.

maaş karşılığında yazı öğretmeni olarak görevlendirilmiştir. Yani okul kendi öğretmen ihtiyacını bizzat yetiştirdiği kişilerden karşılayabilir duruma gelmiştir. (BOA., DH. SAİDd., 82/325)

Okulda defalarca gündeme getirilmesine rağmen Fransızca öğretmeni **görevlendirilememiştir**. Bundan dolayı tabloda çoğu rüşdiyenin aksine Fransızca öğretmeni ile ilgili bir kayıt yoktur. Bununla ilgili yaşanmış bir süreç olmuştur. Arapgir'deki Ermeni nüfus için açılan okullarda Fransızca'nın okutulduğu ve bunun karşılığında belli bir ücret alındığı kaza kaymakamı tarafından bizzat ifade edilmiştir. Hem Ermeni vatandaşları bu ücretten kurtarmak hem de Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nde Ermeniler ile Müslümanların kaynaşmasını sağlamak adına 29 Temmuz 1891 tarihinde rüşdiyede Ermenice ve Fransızca'yı öğretebilecek bir muallim talep edilmiştir. Ayrıca bu okuldan mezun olanların tercüme işinde de çalışabilecekleri zikrolunmuştur. Lakin bu talep, nizamname maddelerine aykırı olması ve diğer rüşdiyelerde böyle bir uygulamanın olmadığı gerekçesiyle 14 Ekim 1891 tarihinde reddedilmiştir. (BOA., MF. MKT., 131/102) Böylece Fransızca dersi okutulmamış ve bu dersi verebilecek bir öğretmen de istihdam edilememiştir.

Okulda mubassırın çalıştığına dair bir kayda ulaşılamamıştır. Son olarak okulun bevâbı olarak 1886-1887 öğretim yılında kayıtlara geçen ilk isim, Emin Efendi'dir. Adı geçen kişi yaklaşık olarak 3 yıl hizmet etmiştir. 1889-1890 öğretim yılında Ali Efendi, 1891-1892 öğretim yılında ise Halid Efendi bu görevi yürütmüştür. Halid Efendi'nin 6 yıllık hizmeti söz konusu olmuştur. 1901-1902 öğretim yılında bu göreve getirilen Seyfeddin Efendi, 9 yıllık hizmetten sonra okulun yazı öğretmenliğine getirilmiştir. Seyfeddin Efendi'den sonra okulun dönüşümüne kadar İbrahim Efendi bu görevi sürdürmüştür.

Okula yerelden ilk atanan öğretmenler, genellikle muallim-i sâni olarak başlar ve altı yıllık bir görevden sonra İstanbul'a gidip muallim-i evvelik sınavlarına girerek başarı sağlarsa muallim-i evvelliğe terfi ettirilirdi. (Bilim, 1998: 163) Rüşdiyede bu amaçla 1906'da Muallim-i Sâni Yusuf Razi Efendi İstanbul'a gidip söz konusu sınava girmiş ve başarılı olmuştur. Muallim-i evvel olmaya hak kazandıktan sonra Konya vilayetine bağlı Kadınhanı nahiyesi rüşdiyesine muallim-i evvel olarak tayin edilmiştir. (BOA., MF. MKT., 974/78; BOA., MF. İBT., 175/100; 177/70) Muallim-i evvel olmanın diğer bir yolu ise Dârü'l-muallimîn mezunu olmaktır. Bu okul mezunu olanlar doğrudan İstanbul'dan muallim-i evvel olarak atanabiliyordu. (Tekdal, 2018: 122) Okuldaki öğretmenlerin mezuniyet durumuna bakıldığında muallim-i evveler Halil Bayram Efendi ile Abdülkerim Efendi'nin Dârü'lmuallimîn ve muallim-i sâni'ler Arif Efendi ile Mehmed Efendi'nin ise İdâdî mezunu olduğu görülmektedir. Yazı öğretmenliğini yürüten Seyfeddin Efendi de Rüşdiye mezunudur. (BOA., MF. MKT., 866/59; BOA., MF. İBT., 238/48; 356/89)

Okul personeli yer değiştirebilmiştir. Öğretmenler rutin tayin talebinde bulunabilecekleri gibi becayiş denilen bir yöntemle de yer değiştirebilmişlerdir. Becayişin olabilmesi için karşılıklı bir anlaşmanın olması şart koşulmuştur. Her iki taraftan birisinin rızasının olmadığı bir durumda, atama gerçekleştirilmezdi. 1909'da MalazgirdRüşdiyesi Muallim-i Sâni Mehmed Arif Efendi ile Arapgir Erkek Rüşdiyesi Muallim-i Sâni Osman Efendi becayiş suretiyle yer değiştirmiştir. (BOA., MF. İBT., 221/40) Öğretmenlerin tayin sürecinde, okulların aynı statüde olmasına her zaman dikkat edilmemiştir. Örneğin okulun Muallim-i Sâni Yusuf Razi Efendi yerine ibtidâi öğretmeni olan Osman Nuri Efendi tayin edilmiştir. (BOA., MF. MKT., 991/71; BOA., MF. İBT., 183/104)

Okulun Muallim-i Evveli Halil Bayram Efendi ise bu göreve gelmeden önce idâdîde görev yapmıştır. (BOA., MF. İBT., 238/48)

Öğretmenlerin okuldaki devamlılığı ve yer değişikliği düşüncesini etkileyen hususların başında aldıkları maaşlar gelmiştir. Gerçi 1869 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi hangi öğretmene ne kadar maaş ödenebileceğine dair bazı standartları getirmiştir. Fakat dönem içinde yaşanan ekonomik sıkıntılar, uygulamada öğretmenlerin aleyhine bazı sapmaları beraberinde getirmiştir. Nizâmname hükümlerine göre muallim-i evvele 800 kuruş, muallim-i sâniye 500 kuruş, mubassıra 250 kuruş ve bevvâba da 150 kuruş maaş verilecekti. (Şeyh Nâfi, 2001: 428) Bu bilgiler ışığında 1912 yılı itibarıyla Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nde görevli personelin maaş durumu ile ilgili şöyle bir tablo ortaya çıkmıştır: (BOA., MF. İBT., 356/89)

Tablo 4: Arapgir Erkek Rüşdiyesi'ndeki Görevlilerin Maaş Durumları

Görevi	İsmi	Aylık Maaşı (kuruş)	Maaşı Aldığı Tarih
Muallim-i Evvel	Abdülkerim Efendi	500	1912
Muallim-i Sâni	Mehmed Efendi	300	1912
Yazı Öğretmeni	Seyfeddin Efendi	100	1912
Bevvâb	İbrahim Efendi	100	1912

Tablo 4'ten de anlaşıldığına göre nizâmnamede öğretmenler için belirlenen maaşlar taşradaki rüşdiyelerde tam anlamıyla **uygulanamamıştır**. Zira en yüksek maaşı alan Abdülkerim Efendi'den en düşük maaşı alan İbrahim Efendi'ye kadar bütün görevlilerin maaşları düşük tutulmuştur. Vilayet genelindeki durumu gösteren tablo 5'e bakıldığında en azından muallim-i evvel düzeyinde vilayetin genelinde görev yapan öğretmenlerin nezâretin belirlediği maaşı alamadığı görülmektedir. Yani maaş düşüklüğü sadece Arapgir Erkek Rüşdiyesi'ne has bir durum değildir. Kaldı ki söz konusu maaşlar yerinde de kalmamıştır. Okulun hizmete girişinden kapanışına kadar personel maaşlarında meydana gelen değişime dair kayıtlardan elde edilen bilgiler ışığında hazırlanan tablo aşağıdadır. (BOA., MF. MKT., 866/59; 440/42; 1053/8; BOA., MF. İBT., 54/91; 48/114)

Tablo 5: 1870-1913 Arasında Okul Görevlilerinin Maaş Durumu

Görevi	Tarih	Maaş Miktarı (kuruş)	Görevi	Tarih	Maaş Miktarı (kuruş)
Muallim-i Evvel	1875	600	Muallim-i Sâni	1870	300
	1895	480		1878	400
	1896	480		1897	320
	1905	400		1898	200
	1912	500		1907	150
	1913	500		1912	300
Yazı Öğretmeni	1876	80	Bevvâb	1896	64
	1894	60		1912	100
	1895	64			
	1912	100			

Tablo 5'e göre muallim-i evvel maaşı en yüksek seviyeyi ilk görevlendirmenin yapıldığı 1875 yılında görmüştür. Bu tarihten okulun sonuna değin bir daha bu seviyeyi görmemiştir. 1912 yılına kadar düşüş devam etmiş bu yıl 500 kuruş seviyesini ancak bulmuştur. Muallimi sâni ise 300 kuruştan başlamış, kısa sürede 400 kuruş seviyesini gördükten sonra sürekli azalan bir seyirle 1907 yılında 150 kuruşa kadar gerilemiştir. Bu tarihten itibaren tekrar artış kaydetmeye başlayarak, okulun ilk açıldığı tarihteki seviyesi olan 300 kuruşa ulaşmıştır. Yazı öğretmeni için durum biraz daha farklı cereyan etmiştir. Zira o 80 kuruş ile başladığı görevi önce 60 sonra 64 kuruş ile sürdürerek okulun kapandığı tarihe yakın 100 kuruş ile tamamlamıştır. Okulun bevvâbının 64 kuruş olan maaşı, 100 kuruş ile sonlanmıştır. Öğretmenler mesleğe başladıkları zaman diliminde bakmakla yükümlü oldukları aile fert sayısı ile mesleğinin sonunda bakmakla yükümlü oldukları aile fert sayısı arasında farklılıklar oluşmuştur. Ortaya çıkan farklılık, mevcut maaş oranının bunu karşılayabilecek şekilde düzenli olarak artırılması ile karşılanabilmektedir. Fakat yukarıdaki tabloya bakıldığında öğretmenlerin bu noktadaki beklentilerinin karşılanmadığı görülmektedir. Zira maaş miktarlarında ciddi bir tutarsızlık ve dalgalanma yaşanmıştır. Yaşanan tutarsızlıklar da çoğunlukla öğretmenlerin aleyhine bir sonuç doğurmuştur. Ortaya çıkan olumsuz sonuç ise öğretmenlerin aile geçindirme noktasında bazı taleplerini şekillendirmiştir. Okulun Muallim-i Sâni Ömer Avni Efendi 7 Aralık 1898 tarihinde verdiği dilekçede, bir sene öncesine kadar maaşının 320 kuruş olduğunu fakat geçen sene bunun 200 kuruşa düşürüldüğünü ifade etmiştir. Maaşının tekrar eski orana çekilmesini zira mevcut maaş ile geçinemediğini ifade etmiştir. Talebi tahmin edileceği üzere reddedilmiştir. (BOA., MF. MKT., 440/42) Okulun bir diğer Muallim-i Sâni Osman Efendi ise 1907 yılında 200 kuruş olan maaşının 150 kuruşa indirilmesinden dolayı ailesini geçindiremediğini ve zaruret halinde olduğunu beyanla 50 kuruşluk bir zam talep etmiş fakat onun da talebi reddedilmiştir. (BOA., MF. MKT., 1053/8)

Arapgir Erkek Rüşdiyesi'ndeki görevlilere verilen maaşların vilayet dâhilindeki diğer rüşdiyelerde çalışanlarla kıyaslayabilmek adına, muallim-i evvellere ait maaş durumunu gösteren tablo şöyledir: (BOA., MF. İBT., 54/91; 357/13)

Tablo 6: Mamûretülaziz Vilayeti Dâhilindeki Rüşdiyelerde Görevli Muallim-i Evvellerin Aldığı Maaşlar

Okulun İsmi	Öğretmenin İsmi	Maaşı (kuruş)	Maaşı Aldığı Tarih
Arapgir Eskişehir Erkek Rüşdiyesi	Vahdi Efendi	600	1896
Çemişgezek Erkek Rüşdiyesi	Mustafa Efendi	560	1896
Eğir Erkek Rüşdiyesi	Osman Efendi	560	1896
Arapgir Erkek Rüşdiyesi	Mustafa Efendi	480	1896
Malatya Erkek Rüşdiyesi	Mehmed Tevfik	472	1896
Malatya Kız Rüşdiyesi	Hadice Hanım	515	1912
Kâhta Erkek Rüşdiyesi	Mustafa Efendi	500	1912
Hısnımansur Erkek Rüşdiyesi	Mustafa Efendi	500	1912
Behesni(Besni) Erkek Rüşdiyesi	Vasif Efendi	500	1912
Akçadağ Erkek Rüşdiyesi	Halil Efendi	500	1912

Genel bir fikir edinilmesini sağlamak amacıyla oluşturulan tabloya bakıldığında, öğretmenlerin birbirine yakın maaş oranlarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zira alınan maaşlar 472 ile 600 kuruş arasında değişmektedir. Buna rağmen eski Arapgir olarak bilinen Eskişehir'deki

okulun öğretmeni diğer yerlerdeki öğretmenlerin tamamından daha fazla maaş almıştır. Burada muhtemeldir ki öğretmenin kıdemi yani görevdeki süresi etkili olmuş olabilir. Tablodaki en yüksek maaş olan 600 kuruş, nezâretin bu unvan için belirlediği 800 kuruşluk maaşın altında kalmıştır.

Arapgir kazasındaki değişik devlet kademelerinde görev yapan diğer memurlar ile eğitim alanında çalışan kişilerin aldıkları aylık maaş oranlarındaki farkı anlayabilmek amacıyla eğitim çalışanlarını diğer çalışanlar ile birlikte incelemek gerekmektedir. Bu amaçla Arapgir'deki diğer kurumlarda görev yapan memurlar ile eğitim çalışanlarının maaş durumunu göstermesi açısından aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.(BOA., ŞD., 2523/1; BOA., MF. İBT., 48/114)

Tablo 7: Mamûretülaziz ile Arapgir'de Eğitim Alanında ve Diğer Alanlarda Görev Yapan Memurların Maaş Durumları

Görevi	Maaşı
Mamûretülaziz Vilayeti Maârif Müdürü	2.500
MamûretülazizMaârif Muhasebe Memuru	800
MamûretülazizMaârif Kâtibi	500
Arapgir Kaymakamı	1.250
Arapgir Nüfus Memuru	250
Arapgir Tahrirat Kâtibi	136
Arapgir Erkek Rüşdiyesi Muallim-i Evveli	480
Arapgir Erkek Rüşdiyesi Muallim-i Sânîsi	320
Arapgir Erkek Rüşdiyesi Yazı Öğretmeni	64
Arapgir Erkek RüşdiyesiBevvâbı	64
Arapgir Eskişehir Rüşdiyesi Muallim-i Evveli	600
Arapgir Eskişehir Rüşdiyesi Muallim-i Sânîsi	300
Arapgir Eskişehir Rüşdiyesi Yazı Öğretmeni	60
Arapgir Eskişehir Rüşdiyesi Sülüs Muallimi	60
Arapgir Eskişehir RüşdiyesiBevvâbı	120

Tablo 7'deki veriler değişik zaman diliminden derlenmiştir. Tabloda ele alınan maaşlar açısından olağanüstü farklılıkların olması dikkati çekmektedir. Arapgir'deki idarî yapıda görev yapan kaymakam dışındaki diğer memurların aldığı maaşlar okulda görevli muallim-i evvel ve sânîden daha azdır. Buna karşın vilayet merkezinde eğitim kurumlarında görevli amir ve memurların ise maaş oranı daha yüksek tutulmuştur. Maaş farklılıkları okulların kendi içinde de mevcuttur. Zira okulun en kıdemli öğretmeni olan muallim-i evvel ile sânînin maaşları Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nde 1/3 ve diğer okulda 1/2 oranındadır. Bundan daha kötü olan tablo ise yazı öğretmeni ile bevâbın maaşının diğer öğretmenlerle kıyaslanmayacak oranda düşük olmasıdır. Tabloya bakıldığında okulda görevli en iyi maaş oranına sahip olanların muallim-i evveler olduğu anlaşılmaktadır. MaârifNezâreti ile yapılan yazışmalar takip edildiğinde söz konusu kişilerin bile geçim sıkıntısı yaşadığı görülmektedir. Muallim-i evvelerin aldıkları maaşlarının yetersiz olduğu, 1896 yılında MaârifNezâreti'ne iletilen zam taleplerinden anlaşılmaktadır. Maaşlarına zam istenilen Malatya, Eğin, Çemişgezek, Arapgir ve buradaki ikinci rüşdiye olan Eskişehir rüşdiyesi muallim-i evvelerinin göreve başladıkları tarihten beri hiç maaşlarına zam alamadıkları beyan edilmiştir. Nezâret ise bu talebi, yeterli ödenek olmaması sebebiyle reddetmiştir. (BOA., MF. İBT., 54/86) Benzer şekilde 1909 yılında okulun Muallim-i Evveli Halil Bayram Efendi, mevcut maaşının azlığı dolayısıyla daha yüksek maaş ödenen bir rüşdiyeye ya da idâdî okuluna müdür

olarak tayin talebinde bulunmuştur. Talebi boş yer olmadığından reddedilmiştir. (BOA., MF. İBT., 240/60) Söz konusu örneklere bakıldığında okuldaki en kıdemli ve en yüksek maaş alan kişisi dahi maaşının yetersizliğine çare aramaktayken daha alt düzeydekilerin aldıkları maaşlar ile rahat geçinebilmelerinin pek de mümkün olmadığı ifade edilebilir. Maaş konusunda okuldaki diğer görevlilerden de benzer şekilde talepler olmuştur. Okulun Muallim-i Sâni Mehmed Arif Efendi ailesini geçindiremediğini beyanla 1909 yılında maaşına zam yapılmasını talep etmiş fakat olumsuz cevap almıştır. (BOA., MF. İBT., 229/52) Maaşa zam talepleri olumsuz karşılandığına göre maaşı artırmanın diğer bir yolu olarak bir üst unvana ulaşarak o düzeyde maaş almaya bakmak gerekmiştir. Bu amaçla okulun Muallim-i Sâni Ömer Avni Efendi, görevdeki süresinin 10 yılı tamamladığı ve ailesine muallim-i sânilik maaşıyla bakmasının zor olduğu ifadesiyle İstanbul'a gitmek ve muallim-i evvelik sınavlarına girmek istediğini arz etmiştir. Talebi, şartları taşımadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. (BOA., MF. MKT., 562/6) Benzer şekilde Muallim-i Sâni Yusuf Razi Efendi de 1906'da İstanbul'a gitmiş ve girdiği sınavları başarı ile geçerek muallim-i evvel olmayı başarmıştır. (BOA., MF. MKT., 940/5) Yani muallim-i evvel aldığı maaşla geçinemediğini ifade ederken alt kademedekiler ise maaşını artırmanın yolu olarak bu unvana ulaşmanın yollarını aşındırmışlardır.

Okul görevlileri, maaş oranlarının düşük olmasının yanında bir de düzenli olarak ödenmemesi ile yüzleşmişlerdir. Yani zaten asgari düzeyde tutulan maaşlar yetmezken bir de bunların düzenli olarak ödenmemesi görev yapanların maddi anlamda ciddi sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. Örnek olarak 3 Ekim 1898 tarihinde okulun muallim-i evveli ve sâni tarafından nezârete hitaben yazılan arzıhalde özetle, 7 aydır maaş alamadıklarını ve çok zor durumla oldukları ifade edilmiştir. Maaşlarının tüccar ve mültezimlerden değil de diğer okullarda olduğu gibi kaza mal sandığından karşılanması talebinde bulunmuşlardır. Ailelerini geçindirecek takatleri kalmadığını ve içerde kalmış maaşlarının biran önce ödenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bunun yanında 7 aylık maaşlarını alırlarsa dâhi mevcut ekonomik sorunlarının çözüme kavuşamayacağını, bunun için ya maaşlarının artırılması ya da daha iyi maaş alabilecekleri başka bir rüşdiyeye tayin edilmelerini talep etmişlerdir. Talebe cevaben MaârifNezâreti ise adı geçen kişilerin maaşlarının yerelden karşılandığını ve bu konuda Mamûretülaziz vilayetinin sorumlu olduğunu beyanla işin çözümünü vilayete bırakmıştır. (BOA., MF. MKT., 425/31) Benzer şekilde okulun Muallim-i Evveli Halil Bayram Efendi ve Sâni Yusuf Razi Efendi tarafından 23 Haziran 1903 tarihinde MaârifNezâreti'ne hitaben yazılan arzıhalde, yılbaşından beri hiç maaş alamadıkları ve çok zor durumda oldukları ifade edilmiştir. Nezârete ulaşan talebe 22 Temmuz 1903'te cevap yazılmıştır. Mamûretülaziz vilayetine hitaben yazılan yazıda maaş verilememesinin sebebinin bildirilmesi ve sorunun biran önce çözülmesi istenmiştir. (BOA., MF. MKT., 721/26) Yani çözüm merci olarak yine yereldeki makamlar gösterilmiştir. Yaklaşık bir sene sonrasında adı geçen kişilerin maaş sorununun çözülemediği yazışmalardan anlaşılmıştır. 2 Haziran 1904 tarihinde okulun Muallim-i Evveli Halil Bayram Efendi ve Sâni Yusuf Razi Efendi tarafından MaârifNezâreti'ne hitaben yazılan arzıhalde özetle, Mal Sandığı'na aktarılan maaşlarının ancak 8 aylık olarak kendilerine ulaştığını, kalan 4 aydaki maaşlarının ise vilayet merkezindeki diğer maârif çalışanlarına öncelik verildiği için kendilerine kalmadığı gerekçesiyle ödenmediğinden bahisle soruna çözüm bulunmasını istemişlerdir. Ayrıca maaşlarını aldıkları mültezimlerin maaşlarından da % 5 gibi bir kesinti yaptıklarını, görevleri olmadığı halde bazı vergilerin tahsiline de iştirak etmek zorunda kaldıklarını beyanla diğer yerlerde olduğu üzere

kendi maaşlarının da Maârif Sandığı'ndan karşılanmasını, bu mümkün değilse Arapgir dışındaki başka bir yere tayin edilmelerini istirham etmişlerdir. Söz konusu sorunun 24 Mayıs 1903 tarihinde de dile getirilmesine rağmen herhangi bir gelişmenin olmadığını da kaydetmişlerdir. Nezâretten vilayete yazılan cevapta, öğretmenlerin maaşının maârif iane hissesinden karşılandığını, bunun adaletli bir şekilde dağıtılması gerektiğini beyanla soruna çözüm bulunacağını ifade etmiştir. (BOA., MF. MKT., 729/49; 812/58) İlerleyen yıllarda bahse konu olan maaşların düzenli ödenmesi konusu tamamen çözülememiştir. Öyle ki 3 Nisan 1905 tarihinde okulun en kıdemli öğretmeni olan Halil Bayram Efendi'nin tayin talebini içeren arzıhalinde açıkça belirtildiği üzere, öğretmen maaşları düzenli olarak ödenememekte ve bu durum onları mağdur etmektedir. Hastalık gibi sıhhi gerekçeler de ortaya çıkınca vilayet dâhilindeki idâdiye ya da başka vilayetlerdeki birinci sınıf düzeyindeki rüşdiyelerden birisine tayin talebinde bulunan Halil Bayram Efendi'ye ancak vilayet dâhilindeki rüşdiyelerden birisine tayin edilebileceği cevabı verilmiştir. (BOA., MF. MKT., 866/59) Anlaşıldığı kadarıyla öğretmenler çektikleri geçim sıkıntısına bir çözüm bulma gayreti içerisinde bocalamışlardır. Zira maaşları daha iyi ve düzenli ödenen okullara tayin talepleri olumlu karşılanmamıştır. Mevcut görevlerinden de ayrılmaları daha kötü hayat şartlarına icbar edeceğinden bundan da vazgeçememişlerdir.

Okul görevlilerinin maaşının Arapgir kazasındaki alım gücünü tespit etmek adına, 1892-1895 yılları arasında Arapgir kazası Şer'iyeye Mahkemesine yansıyan davalar ve aynı zaman dilimine ait Arapgir'deki vakıflara ait muhasebe kayıt defterlerindeki eşyaların fiyatı ile ev, bağ, bahçe, değirmen ve dükkân gibi taşınmazların değerinin kaydedildiği aşağıdaki tabloya bakmak yararlı olacaktır. (Akman, 2015: 50, 105, 114, 118, 120, 129, 138, 169, 228; BOA.,EVD., 36477)

Tablo 8: 1892-1895 Yıllarında Arapgir'de Ev, Bağ, Bahçe, Değirmen, Dükkân ve Diğer Eşya Fiyatları ile Kira Bedelleri

Eşyanın Adı	Miktarı/sayı	Değeri/Fiyatı
Derbeder mahallesinde ev	1 tane	13.000
Berenge Mahallesinde sebzelik	1 kıta	5.250
Cami-i Kebire bitişik dükkân	1 tane	5.000
Berenge Deresi kenarında kavaklık	1 parça	2.000
Tarla	9 adet	1.000
Çarşı Mahallesinde bahçe	1 adet	500
Meydan Köprüsünde sebze bahçesi	1 kıta	660 (yıllık kirası)
Değirmen	1 tane	150 (yıllık kirası)
Çarşı Mahallesinde dükkân	1 tane	50 (yıllık kirası)
Çarşı Mahallesinde ev	1 adet	36 (aylık kira)
Çarşı Mahallesinde bahçe	1 tane	15 (yıllık kirası)
Huruç köyünde bağ	1 kıta	10 (yıllık kirası)
Gazyağı	1 sandık	40
Manusa kumaş	1 top	6
Cami süpürgesi	1 adet	3

Tablo 8'e bakıldığında okuldaki görevlilerin aldığı maaşın alım gücü açısından çok üst düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu tablodaki taşınır/taşınmaz eşyaların mevkisine, kalite ve özelliklerine göre farklı değerlere sahip olabileceği unutulmamalıdır. O yüzden örnek olarak sunulan taşınmazların satış ve kira bedelleri üzerinden bugünkü fiyatlarına bakılarak bir

değerlendirme yapılabilmesi amaçlanmıştır. Konuya açıklık getirmek adına, 1 kuruşun tl cinsinden değerine bakılabilir. 1 kuruş 1879'da 8.12 tl ve 1900'da 9.66 tl'ye tekabül etmektedir.(Güran, Tarihsiz: 179) Bu hesaba göre 1879-1900 yılları arasında 100 kuruş maaş alan bir memur yaklaşık olarak 800-960 tl arasında bir maaş almıştır. Söz konusu hesaplamaya göre Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nde görevli muallim-i evvel ve sâni dışında diğer görevlilerin ciddi bir geçim sıkıntısı çekmiş olabileceği düşünülebilir. Özellikle de bevâbın aylık maaşı olan 64 kuruş ile geçinebilmesi çok da mümkün görünmemektedir. Buna rağmen belirtilen gelir ile görevine devam edenlerin olması, tarımın önemli bir geçim kaynağı olduğu Arapgir'de, tarım faaliyetinden söz konusu kişilerin dolaylı bir gelir elde etmiş olabilme ihtimalini akla getirmektedir. Yani yapılan mesleğe ek olarak başka gelir kaynaklarına da başvurulmuş olabilme ihtimali yüksektir.

Osmanlı Devleti'nde memurların özlük hakları devletin imkânları ölçüsünde korunmaya çalışılmıştır. Memurların bir yerden başka bir yere tayinleri yahut kısa süreli görevlendirmeleri söz konusu olduğunda gidecekleri mesafe saat olarak hesaplanmış ve saat başına genellikle 5 kuruş yolluk hesaplanarak yeni göreve gittikleri yerlerde ödenmiştir. Memurlar yolculuk esnasında geçen sürede görevde olamamalarından dolayı genellikle maaşlarının yarısı kesilmiştir. Bahse konu olan kesinti, teamül olarak maarif çalışanları dâhil göreve başlayan her memur için büyük ölçüde uygulanmıştır. Bununla beraber memurların aldıkları maaşlardan başka da kesintiler yapılmıştır. Zira dönemin ruhuna uygun olarak devletin olağanüstü hallerde (deprem ve yangın gibi) koyduğu kesintiler söz konusu olduğu gibi emeklilik kesintisi olarak da ifade edilebilecek Tekaüd (Emekli) Sandığı kesintisi gibi sürekli yapılan kesintiler de mevcuttur. Tekaüd kesintisi genellikle % 5 olarak uygulanmıştır. Bunun dışında % 1 ma'zûliyet (işten çıkarılma) kesintisi de yapılmıştır.(BOA., MF. MKT., 586/20; 607/9)Maaşlardan yapılan kesintiye örneklik teşkil etmesi adına 1895 yılı Nisan ayına mahsus okuldaki görevlilerin aldıkları maaşlar ve yapılan kesintiler ile ilgili tablo aşağıdadır.(BOA., MF. İBT., 48/114)

Tablo 9: Arapgir Erkek Rüşdiyesi Görevlilerinin 1895 Nisan Ayı Maaşından Yapılan Kesintiler

Görevi	İsmi	Maaşı Kuruş	Tekaüd Kesintisi (kuruş)	Ma'zûliyet Kesintisi (kuruş)	Toplam Kesinti (kuruş)
Muallim-i Evvel	Mustafa Efendi	480	24	4,32	28,32
Muallim-i Sâni	Ömer Avni Efendi	320	16	3,20	19,20
Yazı Öğretmeni	Yusuf Razi Efendi	64	0,26	--	0,26
Bevâb	Ali Ağa	64	-	-	-

Tablo 9'dan anlaşıldığı kadarıyla maaşların küsuratlı olmasından kaynaklı kuruş ve para olarak hesaplanması söz konusu olmuştur. 1 kuruşun 40 paraya eşit olduğu dikkate alınarak dönüşümler yapılmıştır. Buna göre yüzdeler olarak yapılan kesintilerin eşit olmadığı anlaşılmaktadır. Zira muallim-i evvel ve sâni maaşından tekaüd kesintisi olarak % 5'lik bir kesinti yapılmışken yazı öğretmenliği maaşından % 4,1'lik bir kesinti yapılmıştır. Benzer şekilde ma'zûliyet kesintisi olarak Mustafa Efendi'den % 0,90'lık ve Ömer Avni Efendi'den % 1'lik bir kesinti yapılmışken, Yusuf Razi Efendi'den ise kesinti yapılmamıştır. Bevâb Ali Ağa'dan ise herhangi bir kesinti yapılmamıştır. Yapılan kesinti oranlarına bakıldığında birbirine yakın olduğu fakat herkes için eşit olmadığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen yapılan kesintilerin geleceğe dair bir

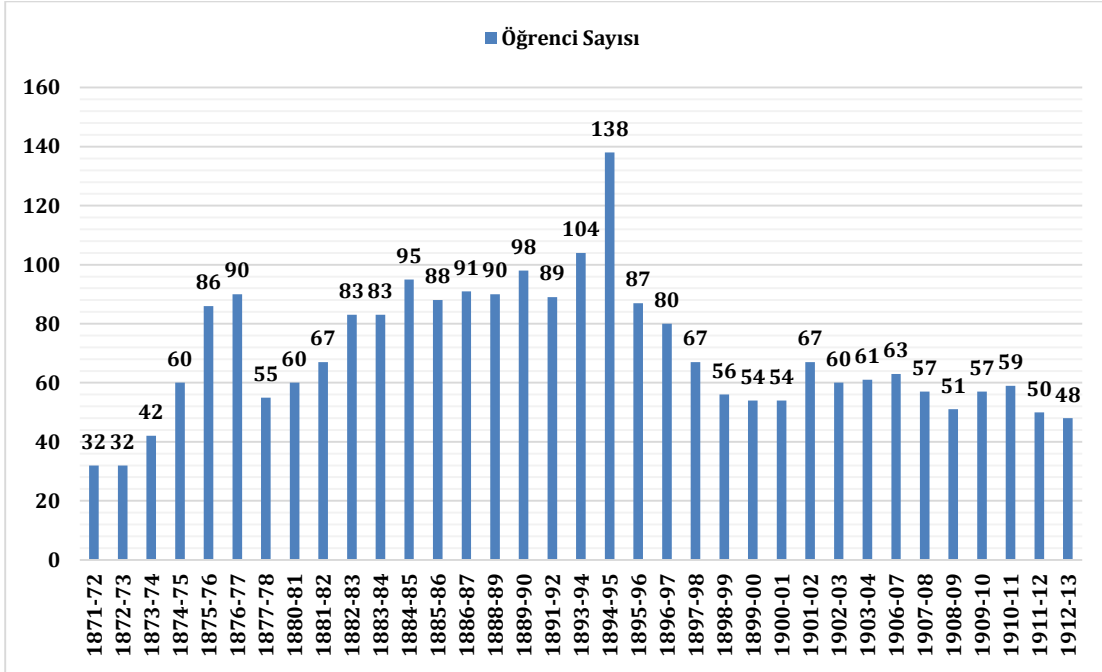
birikim olduğu ifade edilebilir. Görevde olan kişilerin ani vefatı ya da emeklilik gibi durumları ortaya çıktığında, geride kalan ailelerinin kendi geçimlerini sağlayabilmeleri için çalışırken yapılan kesintiler dikkate alınmıştır. Bununla birlikte, aile bireylerinin sayısı da ödenecek miktarı etkilemiştir. Bu durumu örnekleyebilecek iki gelişme olmuştur. İlki emekliliği gelmeden görevine devam ederken 1 Ekim 1896 tarihinde vefat eden okulun Muallim-i Evveli Mustafa Efendi ile ilgilidir. Mustafa Efendi'nin toplam hizmet süresi 15 yıl 6 ay 12 günü Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nde olmak üzere toplam 20 yıl 9 aydır. Geride bıraktığı 2 çocuğu ve eşine (kişi başı 30 kuruş olmak üzere) toplam 90 kuruş maaş bağlanmıştır.(BOA., ŞD., 954/73)Diğeri okulun Muallim-i Sâni Hüseyin Efendi'dir. Kendisi 5 Haziran 1879 tarihinde Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nde başladığı görevine 10 yıl 2 ay devam ettikten sonra görevi devam ederken 3 Eylül 1889 tarihinde vefat etmiştir. Eşi ve 4 çocuğuna (3 erkek 1 kız) 150 kuruşluk bir maaş bağlanmıştır. Burada emeklilik muhasebesinin yapıldığı evrakta düşülen bir not dikkati çekmektedir. Bahse konu olan not, erkek çocuklarına 20 yaşına kadar, kızı ve eşine ise evlilik yapıncaya kadar kişi başı 30 kuruşun ödenmeye devam edileceği ile ilgilidir. (BOA., ŞD., 903/71)Emeklilik muhasebesinde memurun hizmet süresinin ikincil öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Zira Hüseyin Efendi'nin hizmet süresi (10 yıl 2 ay), Mustafa Efendi'nin hizmet süresinin (20 yıl 9 ay) yarısından bile daha az olmasına ve maaşlarından yapılan kesinti açısından yine Mustafa Efendi'nin daha fazla kesintiye maruz kalmış olmasına rağmen Mustafa Efendi'nin ailesine 90 kuruş ve Hüseyin Efendi'nin ailesine ise 150 kuruş maaş bağlanmıştır. Burada zannımızca çocuk sayısı öncelenmiştir.

Okuldaki görevlilerin mesleki kıdemlerinin artışı veya okul ile ilgili başarılı çalışmaları gerekçesiyle ödüllendirildikleri de olmuştur. Bu konuda diğer memurlar için geçerli olan yasal prosedür öğretmenler için de uygulanmıştır. Görevlerindeki özveriden dolayı MamûretülazizMaârif Müdürlüğü tarafından ilki 22 Ağustos 1893'te ve ikincisi 19 Ağustos 1896 tarihinde MaârifNezâreti'ne hitaben yazılan yazılarda özetle, Malatya, Çemişgezek, Eğin, Arapgir ve buranın sınırları dâhilindeki Eskişehir rüşdiyelerinde görevli muallim-i evvellerin görevlerindeki başarılarından dolayı hem maaş ile hem de verilecek rütbe/nişan gibi usullerle taltifleri teklif edilmiştir. (BOA., MF. MKT., 184/1; BOA., MF. İBT., 54/91) İlkine olumlu bakılmasına rağmen herhangi bir gelişme olmamıştır. 31 Ağustos 1896'da nezâret, ikinci talebe ise olumsuz cevap vermiştir. Zira bütçenin yetersizliği gerekçesiyle maaşla ödüllendirmeyi nezâret reddetmiştir. Öte taraftan verilecek belge için de uygun zaman olmadığını beyanla bunu da dikkate almamıştır. (BOA., MF. İBT., 54/86) Yani yerelden yapılan ödüllendirme teklifi bir bütün olarak olumsuz karşılanmıştır. Bu teşebbüsün başarıya ulaştığı ya da okul görevlilerinin içerisinde rütbe/nişan/madalya ile taltif edildiğine dair bir kayda rastlanmamıştır. Buna karşın görevindeki ihmal ya da kusurdan dolayı cezalandırılanlar olmuştur. Okulun Muallim-i SâniMahmud Efendi, öğrencilere uyguladığı şiddet ve hakaretle mesleğindeki yetersizliği gerekçesiyle görevden alınmıştır. Öğrencilerin şiddet gördüklerine dair oldukça ayrıntılı tespiti yapılan şikâyet içerikleri ve Muallim-i Evvel Mustafa Efendi'nin iddiaları doğrulaması üzerine MaârifNezâreti, 5 Şubat 1895 tarihinde adı geçen kişinin görevine son vermiştir. (BOA., MF. MKT., 183/76; BOA., MF. İBT., 42/111)

3.4.Öğrenci Sayısı ve Okula Devam Durumu

Okulun eğitim kadrosu ve diğer görevlilerle ilgili temel bilgiler aktarıldıktan sonra öğrenciler ile ilgili detaylara değinilecektir. Bu kapsamda okuldaki öğrenci sayısının zaman içindeki dağılımı grafik 3'te verilmiştir. (BOA., MF. İBT., 215/33; 246/70; 463/89; 139/11; 50/25; 396/81; 37/74: 50/25; 115/54; 230/1; 384/87; 45/55; BOA., MF. MKT., 58/22; SNMU, H. 1316: 1169; H. 1317: 1369; H. 1318: 1543; H. 1319: 875-876; H.1321: 651; SDA, H.1289: 239; H.1290: 212; H.1291: 218; H.1292: 158; H.1293: 161; H.1294: 537; H.1299: 271; H.1300: 205; H.1301: 388; H.1302: 410; H.1303: 337; H.1304: 323; H.1305: 249; SVD, H.1288: 126; H.1289: 130; H.1290: 121; H.1291: 121; H.1292: 127; H.1293: 142; SVM, H.1301: 80; H.1302: 80; H.1305: 44; H.1307: 44; H.1308: 45; H.1310: 113; H.1312: 164; H.1325: 80; Alkan, Tarihsiz: 31, 84, 205)

Grafik 3: 1871-1913 Arasında Arapgir Erkek Rüşdiyesindeki Öğrenci Dağılımı

Grafik 3'te her ne kadar yıllık bazda öğrenci mevcudu paylaşılmış ise de dönem içindeki resmi kaynakların aynı yıl için bile farklı rakamlar paylaştığı tespit edilmiştir. Örnek olarak Osmanlı Devlet Salnamelerinde 1882-1883 öğretim yılı için öğrenci mevcudu 66 ve 1883-1884 için de 83 olarak kaydedilmişken Mamûretülaziz Vilâyet Salnamelerinde 1882-1883 yılı için 83 ve 1883-1884 yılı için ise 73 öğrenci mevcudu paylaşılmıştır. Bu konuda üçüncü başka kaynak temin edilmiş ise ona da müracaat edilerek teyit etme yoluna gidilmiştir. Yoksa bir önceki ve sonraki yılların öğrenci mevcuduna bakılarak en yakın olanı tercih edilmiştir. Tabloda okulun açılışını müteakip kısa sürede önemli bir öğrenci sayısına ulaştığı görülmektedir. Bu sonuç, kaza sakinlerinin okula sahip çıktığını ve geleneksel eğitimden ziyade modern eğitim kurumlarına doğru bir kaymanın başladığını ortaya koymaktadır. Zira o günün eğitim koşullarında sıbyân/ibtidâi okullarını bitiren çocuklar ya geleneksel eğitimin verildiği medreselere ya da modern eğitim kurumlarından olan rüşdiye okullarına devam edeceklerdir. Okulun açıldığı yıldan itibaren yıldan yıla önemli bir öğrenci mevcuduna ulaşmış olması, tercihin bu yönde olduğu algısını güçlendirmektedir. Bununla birlikte özellikle 1893-1894 öğretim yılında ulaşılan 104 öğrenci mevcudu, 1894-1895 öğretim yılında zirveye ulaşarak öğrenci mevcudu 138'e

ulaşmıştır. Okulun 4 sınıflı olduğu dikkate alındığında ulaşılan bu sayının, kapasitenin oldukça üstünde olduğu ifade edilebilir. Bu tarihten okulun kapanışına değin öğrenci sayısı bir daha 87'nin üzerine çıkmamıştır. Bazen artan bazen azalan bir seyirle dalgalanma devam etmiştir. Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nin bu kadar rağbet görmesinin önemli sebeplerinden birisi ve belki de en önemlisi rüşdiyeyi bitiren çocukların memuriyete geçiş için yeterli görülmesi uygulamasıdır. Yani ailelerin rüşdiyeyi tercih etmesinde bu hususun da ciddi etkisi olduğu düşünülebilir. Zira dönem içerisinde memurların sicil raporları üzerinden yapılan çalışmalar incelendiğinde memurların önemli bir kısmının rüşdiye mezunu olduğu görülecektir. Örneğin Bitlis doğumlu 153 memurdan 48'inin son okuduğu okul rüşdiye olmuştur. (Tekdal, 2019: 21) Malatya doğumlu memurların sicilleri incelendiğinde 137 memurdan 43'ünün son okuduğu okulun rüşdiye olduğu ve bunlardan 37'sinin de Malatya Erkek Rüşdiyesi mezunu olduğu tespit edilmiştir. (Tekdal, 2019: 100) Sicill-i Ahvâl kayıtlarında ismi geçen ve yakın tarihten geçmişe doğru taranan Arapgir doğumlu 100 memurdan 60'ı Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nden mezundur. Diğer rüşdiyelerdeki mezunlar ise 5'i askerî ve 5'i mülkî olmak üzere 10'dur. Bu sayı da eklendiğinde toplam rüşdiye mezunu sayısı 70 olmaktadır. Ulaşılan sonuca bakılırsa Arapgir doğumlu her 10 memurdan 7'si rüşdiye mezundur. Arapgir Erkek Rüşdiyesi mezunlarının görevlerindeki çeşitliliği göstermek adına, 40 memura ait görev bilgileri tablo halinde aşağıda verilmiştir. (BOA., DH. SAİDd., 115/419; 114/219; 118/13; 170/87; 184/43; 188/70; 187/200; 121/87; 154/45; 172/258; 193/15; 186/113; 188/228; 172/325; 178/151; 134/401; 78/409; 98/415; 145/255; 107/439; 135/315; 168/63; 185/157; 154/245; 155/235; 82/325; 110/165; 137/403; 91/185; 139/167; 69/95; 149/331; 105/161; 108/75; 131/3; 191/116; 50/333; 140/207; 175/263; 178/302)

Tablo 10: Arapgir Erkek Rüşdiyesi Mezunu 40 Memurun İsmi ve Görevi

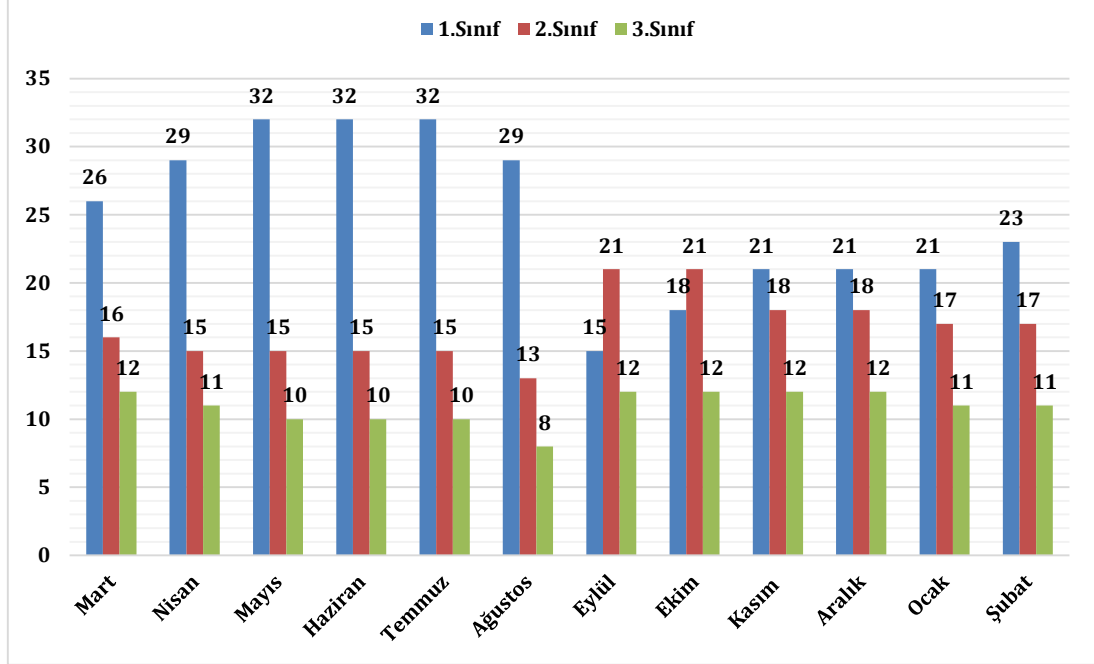
S.No	Memurun İsmi	Görevi
1	Mustafa Cavid Efendi	Muhasebe Memuru
2	İbrahim Edhem Efendi	Seyyar Posta Memuru
3	Ahmed Hulusi Efendi	Ambar Memuru
4	İbrahim Halil Efendi	Kol Muharrirliği
5	MehmedZinnur Efendi	Tahrirat Kâtibi
6	Mehmed Derviş Efendi	Ağnam Kâtibi
7	Hasan Rıfki Efendi	Telgraf Muhabere Memuru
8	Osman Fevzi Efendi	Tahrirat Memuru
9	MehmedHalid Efendi	Hayvanat-ı Ehliye Tahsildarı
10	Mehmed Durak Efendi	Vergi Kâtibi
11	Mehmed Bahaddin Efendi	Rüsumat Kolcusu
12	MehmedZiver Efendi	Evkafı Hümayun Müfettişliği
13	İzzet Bey	Şura-yı Devlet Fihrist Memuru
14	Ahmed Efendi	Rüşdiye Muallim-i Sâni
15	Yusuf Said Efendi	Bidayet Mahkemesi Müdde-i Umumi
16	Mehmed İzzet Efendi	Telgraf Muhabere Memuru
17	MehmedRüşdü Efendi	Belediye Tahrirat Memuru
18	Salih Zeki Efendi	Tahsilat Müfettişliği
19	Bekir Aziz Efendi	Belediye Mal Kalemi Memuru
20	Mustafa Rasim Efendi	Ermeni Okulu Lisan-ı Osmanî Muallimi
21	Mehmed Emin Efendi	Aşar Ambar Memuru
22	Hüseyin Hayri Efendi	Askeri Personel

23	Bekir Sıdkı Efendi	Muhasebe Kalemî Memuru
24	Mehmed Tahir Efendi	Posta Nakliye Memuru
25	Mehmed Tevfik Efendi	Tahsilat Kâtibi
26	Ahmed Cemal Efendi	Vergi Muakayyidi
27	AhmedZiver Efendi	Sandık Emîni
28	Mehmed Cemal Efendi	Muayene Kâtibi
29	Mehmed Celal Efendi	Ağnam Muharrirliği
30	Mehmed Nedim Efendi	Kereste Nezâreti Kalemî
31	Yusuf Kenan Efendi	Zebhiye Memuru
32	MehmedAhrar Efendi	Rûsumat Tezkire Kâtibi
33	İsmail Hakkı Efendi	ArapgirRüşdiyesi Rika Muallimi
34	Mustafa Nuri Efendi	Polis Memuru
35	Yusuf Kenan Efendi	Duyun-ı Umumiye Memuru
36	Abdullah MucibEfebdî	Nahiye Kâtibi
37	Mustafa Fehmi Efendi	İstinaf Mahkemesi Kâtibi
38	Mehmed Tahir Efendi	Emlak Kalemî Memuru
39	Yahya Dursun Efendi	Rûsumat Emaneti Memuru
40	Mehmed Celal Efendi	Telgraf Muhabere Memuru

Tablodaki veriler ışığında özellikle ihtiyaç duyulan ara kadrolar başta olmak üzere, okul mezunlarının devletin hemen her kademesinde görev yaptığı söylenebilir. Alt düzey memurluk ve daha ziyade kâtiplik işlerinin sıklıkla kayıtlara yansıdığı ifade edilebilir. Tabloda belirtilmemiş olmasına karşın sicill-i ahvâl kayıtlarında kaydedildiği üzere okul mezunlarının ilk göreve başladığı kurumlar büyük oranda yine Arapgir kazasındaki değişik devlet daireleri olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde memur kadrosundaki yerlilik oranının, okul mezun verdikçe arttığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu gelişme, rüşdiyelerin hangi beklentiyle rağbet gördüğünü ve okulun kamu hizmetindeki sürekliliğin sağlanmasında doldurduğu boşluğu ifade etmesi açısından önemlidir.

Okula devamın yıl içerisindeki seyrinin sınıf düzeyinde değişiklik gösterdiği söylenebilir. Bunu örneklendirmesi açısından 1908 Mart-1909 Şubat ayları arasındaki zaman dilimine ait veriler aşağıdaki grafikte verilmiştir.(BOA., MF. İBT., 209/117; 215/33; 246/70; 230/1)

Grafik 4: 1908 Mart ve 1909 Şubat Arasında Ay ve Sınıf Bazında Okuldaki Öğrenci Dağılımı

Grafik 4'ten de anlaşıldığı üzere, sınıf mevcutları arasında ciddi bir farklılık gözle çarpılmaktadır. Ayrıca ay ve sınıf bazında yıl boyunca değişiklik olmuştur. Grafikteki verilerden yola çıkarak yıllık değişimin mevsimsel etkisini somut olarak ifade etmek pek mümkün olmamakla beraber 1.sınıfların sayısının İlkbahar ve Yaz mevsimlerinde zirveye ulaştığı ifade edilebilir. İlkbahar ve Yaz mevsimlerine kıyasla Sonbahar ve Kış mevsimlerinde daha durağan bir öğrenci devamlılığı olduğu görülmektedir. Rüşdiyelerde sınıf geçmeyi belirleyen genel sınavlar, oluşturulan heyetlerin huzurunda 15 Temmuz-1 Ağustos tarihleri arasında yapıldı. Bu sınavlarda başarılı görülenler bir üst sınıfa geçmeye hak kazanırdı. Böylece sınıfların mevcutlarında yeni bir dağılım söz konusu olurdu. 1-22 Ağustos arasında ise okul tatil edilerek 23 Ağustos'ta eğitim öğretim tekrar başlatıldı. (Akyüz, 2015: 136) Ağustos ayından Eylül ayına geçişte öğrencilerin sınıf düzeyindeki dağılımlarında meydana gelen değişikliğin asıl sebebinin de ders yılı sonunda yapılan bu sınavlar oluşturmuştur. Üç ayda bir okul tarafından düzenlenip gönderilen hülasa kayıt cetvellerindeki bazı detaylar, öğrenci sayısındaki dalgalanmaları kısmen açıklamaktadır. Bu doğrultuda 1908 yılı Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarına ait sınıf ve öğrenci mevcudu aşağıdaki gibidir.(BOA., MF. İBT., 215/33)

Tablo 11: 1908 Yılı Haziran, Temmuz ve Ağustos Ayları Öğrenci Mevcudu

Sınıf	Haziran	Temmuz	Ağustos
1.Sınıf	32	32	29
2.Sınıf	15	15	13
3.Sınıf	10	10	8
Toplam	57	57	50

Tablodan anlaşıldığı kadarıyla 1.sınıftaki yoğunluk diğer sınıflara göre oldukça fazladır. Üst sınıflara doğru çıkıldıkça mevcutların gözle görünür bir şekilde azalması okulda devam ile ilgili bazı sıkıntıların yaşandığını düşündürmektedir. Ağustos ayında 7 öğrenci okulu bırakmıştır.

Bundan kaynaklı bir azalma söz konusu olmuştur. Her sınıf düzeyinden okulu terk olayı yaşanmıştır.

Okulun sene sonu (genel) sınavları bütün öğrencilerin katılımıyla gerçekleşmiştir. 1911-1912 öğretim yılında yapılan genel sınavda sınıf düzeyinde başarılı olup bir üst sınıfa geçenler ile son sınıfı tamamlayıp diploma almaya hak kazananlara dair tablo şöyledir:(BOA., MF. İBT., 384/87)

Tablo 12: 1911-1912 Yılı Genel Sınavda Başarılı ve Başarısız Olan Öğrenciler

Sınıf	Toplam	Başarılı	Başarısız
1.Sınıf	25	21	4
2.Sınıf	12	9	3
3.Sınıf	13	9	4
Toplam	50 (% 100)	39 (%78)	11 (% 22)

Okulun sınavdan büyük bir başarı ile çıktığı tablo 12'den anlaşılmaktadır. Başarısız sütunundakilerin içinde sınava girmemiş olanların da olduğu dikkate alındığında, hesaplanan başarı oranının daha da yüksek olduğu sonucuna ulaşılabacaktır. Başarı oranı en yüksek olan sınıf, 1.sınıf olmuştur. Onu sırayla 2. ve 3. sınıflar izlemiştir. 3.sınıf düzeyinde sınava girmeye hak kazananlardan ikisi sınava girmemiş, biri sınıf tekrarına kalmış ve diğeri de hasta olduğundan geçememiştir. Böylece 4 kişi sınıf tekrarına bırakılmıştır. Bir sonraki yılın sonunda yapılan sınav ile ilgili tablo ise aşağıdadır.(BOA., MF. İBT., 463/89)

Tablo 13: 1912-1913 Yılı Genel Sınavda Başarılı ve Başarısız Olan Öğrenciler

Sınıf	Toplam	Başarılı	Başarısız
1.Sınıf	16	7	9
2.Sınıf	23	11	12
3.Sınıf	9	6	3
Toplam	48 (% 100)	24 (% 50)	24 (% 50)

Bir önceki seneye göre başarı oranı düşmüştür. Buna rağmen son sınıflardan 6 kişi (2/3) diploma almaya hak kazanmıştır. Başarı düzeyi en yüksek olan sınıf da 3.sınıf olmuştur. Onu sırasıyla 2. ve 1. sınıf izlemiştir. Sene sonu sınavlarının kaydedildiği evrakta öğrencilerin doğum yerlerine de değinilmiştir. Öğrencilerin doğum yerlerinin bilinmesi, okulun hitap ettiği coğrafi bölgenin sınırlarını tespit etmek ve daha ziyade hangi yerleşim birimindeki öğrencilere hizmet ettiği ile ilgili fikir edinmek adına önemlidir. Buna göre 1912-1913 öğretim yılında okulda okuyan öğrencilerin doğum yerlerine göre ortaya çıkan tablo aşağıdadır. (BOA., MF. İBT., 463/89)

Tablo 14: 1912-1913 Öğretim Yılında Okulda Kayıtlı Öğrencilerin Doğum Yerleri

	Arapgir	Eğir (Kemalîye)	Ayancık	Topraktale	Çermik	Çapakçur (Bingöl)	Malatya	Erzincan	Mamuretülaziz	
1	11	1	-	1	1	1	1	-	-	16
2	21	-	-	-	-	-	-	1	1	23
3	8	-	1	-	-	-	-	-	-	9
Toplam	40	1	1	1	1	1	1	1	1	48

Tablodan da anlaşıldığı üzere okula devam edenler büyük oranda okulun bulunduğu Arapgir kazası doğumludur. Bununla beraber aynı düzeyde okul olmasına rağmen çevresindeki vilayet, sancak ve kaza merkezlerinden de öğrenci çekmiş olması, rağbet edilen bir okul olduğunu düşündürmektedir.

Okuldaki düzen ve intizamın korunması için öğrenci ve öğretmenlerin uyması gereken bazı kurallar düzenlenmiştir. Kurallara uyulmadığı zamanlarda ise okul ile ilişkisi kesmek dâhil birçok ceza uygulanabilmiştir. 26 Nisan 1877 tarihli yazıda açıkça ifade edildiği üzere, bazı öğrencilerin okulun kurallarına uymadığı ve söz konusu kişilerin okul ile ilişkisinin kesilmesi gerektiği bizzat Maârif Nazırlığınca okul idaresine iletilmiştir. (BOA., MF. MKT., 147/176) Söz konusu yazımadan kısa bir süre sonra bu sefer muallim-i sâninin tahrikiyle öğrencilerden bazılarının muallim-i evveli okuldan kovduklarına dair haberler yayılmıştır. (BOA., MF. MKT., 47/191) Soruşturmaların neticesine dair bir malumata ulaşılamadığından öğrencilerin ceza alıp almadıklarına dair bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Yaşanan gelişmelere bakılırsa, öğretmenler arasındaki anlaşmazlığın öğrencilerin de alet edildiği bir hesaplaşmaya doğru geliştiği söylenebilir.

4.Sonuç

Arapgir Erkek Rüşdiyesi, devletin genel eğitim politikası çerçevesinde açılmış modern bir okuldur. 44 yıllık tarihi ile dönem içerisinde faaliyette bulunmuş birçok rüşdiyeden daha uzun süre hizmette kalmıştır. Hizmet sunduğu süreç içinde devletin diğer yerlerindeki okulları gibi bulunduğu yerdeki sosyal hayatın önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu çerçevede zamanla kurumsallaşmasını müteakip geleneksel eğitim kurumlarının yanında önemli bir alternatif ve modern eğitim kurumu olarak hizmet vermiştir. Söz konusu eğitim kurumu, ibtidâî ile idâdî arasında konumlandırılmasına rağmen, kazada idâdî olmadığından buradaki en üst eğitim kurumu olarak yer bulmuştur. Bu bağlamda verdiği eğitimin niteliği önem arz etmiştir. 4 yıllık temel eğitimin verildiği ibtidâî okullarının sayısal olarak artış kaydetmesi ve bu düzeyde verilen eğitimin kalitesi, doğrudan Arapgir Erkek Rüşdiyesi'nin eğitim kalitesini de etkilemiştir. Bundan dolayı okul tarafından düzenlenen hülâsa kayıt cetvellerinin büyük bir kısmında ibtidâî okullarının sayısal olarak kazada artırılması ve buralarda verilen eğitimin nitelikli kılınması gerektiği vurgulanmıştır. Yani bir alt eğitim kurumundan alınan eğitim ile öğrencilerin hazırbulunmuşluk düzeyleri ne kadar iyi olursa geldikleri eğitim kurumundan alacakları eğitimin

de o ölçüde nitelikli olacağına vurgu yapılmıştır. Rüşdiyenin kaza düzleminde oluşturduğu intibaya bakılırsa, idâdîler ile kıyas yapılabilecek düzeye gelinebilecek potansiyele sahip olduğu okuldan gönderilen yazılardan anlaşılmıştır. Bunun yanında askerî idâdîlere öğrenci gönderebilecek donanımı verebilmeyi de amaçları arasına aldığı ifade edilebilir.

Her ne kadar okulun finansmanlığını devlet üstlenmiş ise de birçok konuda yerel halktan da destek alınmıştır. Halkın ortaya koyduğu fedakârlık, modern eğitim anlayışının toplum içerisinde önemli bir düzeye geldiğinin göstergesidir. Okulun yazı öğretmeni dışında öğretmen ve öğrenci bulma sorunu neredeyse hiç olmamıştır. Öğrenci sayısının, birçok kaza ve sancak merkezindeki rüşdiyelerden daha fazla olduğu zamanlar da olmuştur. Okulun kazada bu kadar rağbet görmesinde mezunlarının kısa zaman içerisinde devlet kademelerinde memur olmasının payı büyüktür. Arapgir doğumlu 266 memurun sicili incelendiğinde adı geçen okul mezunlarının azımsanmayacak düzeyde olduğu ve devletin en üst düzeylerine kadar çıkabildikleri tespiti yapılmıştır. Bu kişilerin sayesinde hem öğrenci sayısı önemli artış kaydetmiş hem de sürdürülebilir bir kamu hizmetinin sağlanmasına büyük katkı sağlanmıştır. Hatta öyle ki okulda öğretmenlik yapmış kişilerin içerisinde bu okul mezunları da olmuştur.

Okul, açıldığı tarihten ibtidâiye dönüştüğü tarihe kadar geçen 44 yıllık sürede kazadaki en nitelikli devlet okullarının başında gelmiştir. Eğitimin en önemli lokomotif gücü olan öğretmenlerin, ailelerini geçindirebilmeleri için ihtiyaç duydukları maaşları hem yetersizdir hem de düzenli ödenememiştir. Okul öğretmenlerinin maddi anlamda çektikleri bütün sıkıntılara rağmen görevini sürdürme gayretleri, eğitimci kimliğinin maddi kaygılardan daha fazlasını içerdiğini ortaya koymuştur. Buna rağmen öğretmenlerin maaş sorununa okul dönüşünceye kadar kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Bu sorun, Arapgir'deki okullara has bir durum değildir. Zira dönem içerisinde faaliyette bulunmuş diğer devlet okulları ile ilgili yapılan çalışmalar takip edildiğinde bu konuda sorun çekmeyen okulun neredeyse olmadığı anlaşılmaktadır. Bu tablo, dönem içerisinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıların, eğitim alanındaki yansımaları olarak ifade edilebilir.

Kaynakça

A. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muâmelât ve Islâhat Komisyonu (DH.TMIK.S.) 14/26.

Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Defterleri (DH. SAİDd..) 50/333; 69/95; 78/409; 82/325; 91/185; 98/415; 105/161; 107/439; 108/75; 110/165; 114/219; 115/419; 118/13; 121/87; 131/3; 134/401; 135/315; 137/403; 139/167; 140/207; 145/255; 149/331; 154/45; 154/245; 155/235; 168/63; 170/87; 172/258; 172/325; 175/263; 178/151; 178/302. 184/43; 185/157; 186/113; 187/200; 188/228; 188/70; 191/116; 193/15.

Evkâf Defterleri (Evd.) 36477.

Maârif Nezâreti Tedrisât-ı İbtidâiye Klemi (MF. İBT.) 12/128; 15/12; 21/112; 29/123; 37/39; 37/74; 40/40; 41/19; 42/111; 43/3; 45/55; 48/114; 50/25; 52/65; 54/86; 54/91; 57/30; 115/54; 139/11; 175/100; 177/70; 177/86; 183/104; 209/117; 215/33; 221/40; 229/52; 229/121; 230/1; 238/48; 240/60; 245/50; 246/70; 267/69; 294/60; 356/89; 357/13; 384/87; 396/81; 407/13; 407/28; 407/34; 407/52; 414/41; 459/46; 463/89; 483/26.

Maârif Nezâreti Mektûbî Klemi (MF. MKT) 9/102; 11/93; 22/60; 31/117; 39/29; 37/93; 42/92; 42/121; 47/191; 48/40; 48/178; 53/54; 55/72; 56/23; 57/51; 58/22; 60/171;

62/41; 62/73; 98/103; 131/14; 131/102; 147/11; 147/176; 180/146; 183/76; 184/1; 224/10; 425/31; 426/14; 440/42; 40/43; 535/55; 562/6; 586/20; 367/87; 607/9; 721/26; 729/49; 812/58; 866/59; 940/5; 962/70; 974/78; 991/71; 1009/64; 1053/8.

Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Evrakı(A.MKT. MHM.) 553/23;554/19.

Şûra-yı Devlet (ŞD.) 903/71; 954/73; 2523/1.

Yıldız Perakende Umûm Vilayetler Tahriratı (Y.PRK.UM.) 4/5.

Yıldız Perakende Arzuhal ve Journaller (Y.PRK.AZJ.) 17/80.

Yıldız Perakende Dâhiliye NezâretiMaruzâtı(Y. PRK. DH.) 6/77.

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.) 131/22.

B.Sâlnâmeler

Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye (SDA) H.1289 (M.1872-1873); H.1290 (M.1873-1874); H.1291 (M.1874- 1875); H.1292 (M.1875-1876); H.1293 (M.1876-1877); H.1294 (M.1877- 1878); H.1299 (M.1881-1882); H.1300 (M.1882-1883); H.1301 (M.1883-1884); H.1302 (M.1884-1885); H.1303 (M.1885-1886); H.1304 (M.1886-1887); H.1305 (M.1887-1888).

Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye (SNMU) H. 1316 (M.1898-1899); H. 1317 (M.1899-1900); H. 1318 (M.1900-1901); H. 1319 (M.1901-1902); H. 1321 (M.1903-1904).

Sâlnâme-i Vilâyet-i Mamûratülaziz (SVM) H.1301 (M.1883-1884); H.1302 (M.1884-1885); H.1305 (M.1887-1888); H.1307 (M.1889-1890); H.1308 (M.1890-1891); H.1310 (M.1892- 1893); H.1312 (M.1894-1895); H.1325 (M.1907-1908).

Sâlnâme-i Vilâyet-i Diyarbekir (SVM) H.1288 (M.1871-1872); H.1289 (M.1872-1873); H.1290 (M.1873-1874); H.1291 (M.1874-1875); H.1292 (M.1875-1876); H.1293 (M.1876-1877).

C.Araştırma ve Kaynak Eserler

Akman, A. (2015). *163 Nolu Arapgir Şer'îye Siciline Göre Arapgir*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Aksın, A.ve Karakaş, E. (2002). Nüfus icmal defterine göre 19.yüzyılda Arabgir.*Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi*, 13, 91-125.

Aksın, A. (1998). *19.yüzyılda Harput*.Elazığ: Ceren Ofset.

Akyüz, Y. (2015). *Türk eğitim tarihi (M.Ö.1000-M.S.2015)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Alkan, M.Ö. (t.y.). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e modernleşme sürecinde eğitim istatistikleri (1839-1924)*. Ankara: D.İ.E.Yayınları.

Bilim, C. Y. (1998). *Türkiye'de çağdaş eğitim tarihi (1734-1876)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Çakar, E. (2020).19. Yüzyılın Ortalarında Arapgir esnafı. *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1-31.

Darkot, B. (1998). Arapgir. *MEB İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB Basımevi, 553-554.

Ergun, M. (1996). *İkinci Meşrutiyet döneminde eğitim hareketleri*, Ankara: Ocak Yayınları.

Erman, O. (2019). *2587-2588 Numaralı (H.1247/M.1832) Harput Sancağı Arapgir Kazası*

Müslüman- Gayrimüslim nüfus defterlerinin transkripsiyonu ve karşılaştırmalı değerlendirilmesi.

(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.

Güran, T. (t.y.). *Osmanlı mali istatistikleri bütçeler (1841-1918)*. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu Yayınları.

Halaçoğlu, Y. (1991). Arapgir.TDV. *İslam Ansiklopedisi 3*. Ankara: 328-329.

Karakaş, E. (1996). Arapgir'inkuruluşu ve gelişmesi.*Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 175-190.

Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı nüfusu (1830-1914)*, Ankara: Timaş Yayınları.

Kılıç, O. (1997). *Osmanlı Devleti'nin idari taksimatı eyalet ve sancak tevcihati*, Elazığ: Fikrim Kitap.

Koçer, H. A. (1991). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi (1773-1923)*. İstanbul: MEB Yayınları.

Kodaman, B. (1991). *Abdülhamid devri eğitim sistemi*.Ankara: TTK Basımevi.

MahmudCevadİbnü's Şeyh Nâfi. (2001). *Maarif-i UmûmiyeNezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı-XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi*.(Haz. T. Kayaoğlu). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Nurdoğan, A. M. (2005). *Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim (1869-1922)*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, C. (2008). Rüşdiye.TDV. *İslam Ansiklopedisi 35*. İstanbul, ss.300-303.

Somel, S. A. (2015). Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, otokrasi vedisiplin. (Çev. O. Yener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekdal, D. (2018). *Osmanlı dönemi Bitlis'te eğitim*. Ankara: İdealkent Yayınları.

Tekdal, D. (2019). *Osmanlı taşrasında memur olmak (Sicill-i ahvâl defterlerine göre Bitlis doğumlu memurlar)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Vahapoğlu, M. H. (1990). *Osmanlı'dan günümüze azınlık ve yabancı okullar*. Ankara: MEB Yayınları.

Ekler

Ek-1

« اوچون بئری دوت سنی کور جزیره دتوز اغوستی طرفده هرک مکتب ریشی سلمه تکمیل دوا مکتبه کاردانک موجود دینه دتازه باز »
« اوچ آتله خندمه جدولید - »

سنه ۱۳۴۹		سنه ۱۳۴۹		سنه ۱۳۴۹	
جزیره . توز . اغوستی آیری خندمه جدولید		سنه ۱۳۴۹		سنه ۱۳۴۹	
سنه ۱۳۴۹		سنه ۱۳۴۹		سنه ۱۳۴۹	
سنه ۱۳۴۹		سنه ۱۳۴۹		سنه ۱۳۴۹	
۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷
۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷
۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷	۴۷
۸	۱۰	۸	۱۰	۸	۱۰
۱۴	۱۵	۱۴	۱۵	۱۴	۱۵
۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹	۴۹
سنه ۱۳۴۹	سنه ۱۳۴۹	سنه ۱۳۴۹	سنه ۱۳۴۹	سنه ۱۳۴۹	سنه ۱۳۴۹
۵۰	۵۷	۵۰	۵۷	۵۰	۵۷

اوچون بئری دوت سنی کور جزیره دتوز اغوستی طرفده هرک مکتب ریشی سلمه تکمیل دوا مکتبه کاردانک موجود دینه دتازه باز
مطالعه کالی کورنا دتوزان اولدنی کی ارنه بیسه ده بر تعلیمات دالم ایله ایه ده بورده مکتبه بیدانه تک نغزانی دتکتب هر طرفه معلوم بولنی کی دتوزان کورنا بولنی
رضی استفاده بولنی اولدنی مانج ترقیده بولنی مکتبه اولدیه ده امر دتوزانه طرفه کورنا بولنی کی ارنه بیسه ده بر تعلیمات دالم ایله ایه ده بورده مکتبه بیدانه تک نغزانی دتکتب هر طرفه معلوم بولنی کی دتوزان کورنا بولنی

ابوحدول کورنا جانی مکتبه خندمه آیری کی سنه ۱۳۴۹

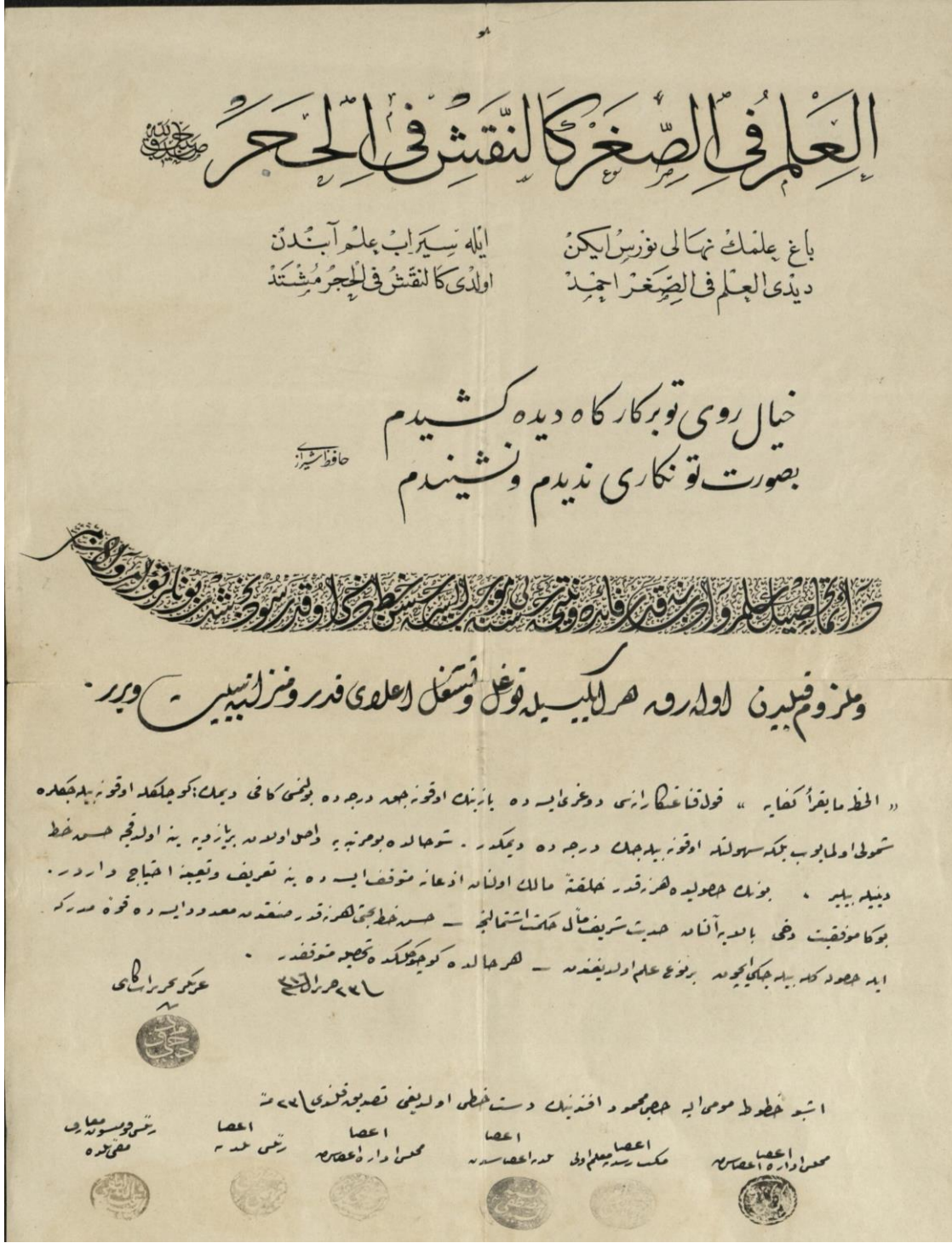
BOA, MF. İBT., 215/33, 25 Ş 1326 (22 Eylül 1908). Arapgir Erkek Rüşdiyesi'ne ait 1908 yılının Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarını kapsayan üç aylık hülasa cetveli.

Ek-3

BOA., MF. İBT., 388/46, 3 N 1330 (16 Ağustos 1912). Rüşdiye mezunlarına ait şahadetname (diploma).

Ek-4

BOA., MF. MKT., 535/55, 19 B 1318 (12 Kasım 1900). Arapgir Tahrirat Kâtibi Hacı Mahmud Efendi'nin yazı muallimliğine tayin edilmesi işlemi için kendisinden alınan el yazısı örneği.